

L'ASSISTÈNCIA FARMACÈUTICA A ANDORRA

DISCURS

llegit a l'acte d'ingrés de l'Acadèmica Corresponent

Il·lustre Sra. Àngels Mach i Buch

Celebrat el dia 17 de juny de 2016

Presentació a càrrec de l'Acadèmic Numerari

Excel·lentíssim Sr. Dr. Joan J. Guinovart i Cirera

Principat d'Andorra

2016

*L'Acadèmia no es fa solidària de
les opinions que s'exposen en les
publicacions, de les quals és responsable
l'autor:*

**Excel·lentíssim Senyor President de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya,
Excel·lentíssims i Il·lustres Senyores i Senyors Acadèmics,
Digníssimes autoritats, Hble. Sr. Josep Mandicó, cònsol major de la Parròquia de Canillo; Hbles. Conselleres i Consellers del Comú de Canillo; M.I. Sra. Mònica Bonell, subsíndica general; M.I. Sra. Merixell Palmitjavila, consellera general; M.I. Sr. Jordi Alcobé, ministre d'Administració Pública, Transports i Telecomunicacions; M.I. Sr. Èric Jover, ministre d'Educació i Ensenyament Superior; M.I. Sr. Carles Àlvarez, ministre de Salut; M.I. Sr. Josep Casal i M.I. Sra. Rosa Maria Mandicó, antics membres del Govern,
Senyores i Senyors,**

Com a membre d'aquesta Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya tinc el privilegi de presentar la Sra. Àngels Mach i Buch com a acadèmica corresponent de la nostra Institució. Aquesta tasca és per a mi un gran plaer ja que, encara que els seus mèrits i la seva trajectòria vital són ben coneguts pels membres de l'Acadèmia, l'ocasió em permetrà posar de manifest la brillant trajectòria professional de la nova acadèmica.

La Sra. Àngels Mach va néixer a Barcelona. Quan era petita volia ser infermera, abans de cursar el COU desitjava ser bibliotecària, i quan ja s'anava a inscriure a l'Escola de bibliotecàries de Barcelona, va descobrir que la seva passió era per a la biologia i la química, i així va fer els estudis de Farmàcia a la Universitat de Barcelona, i els va acabar el 1979. En el 5è curs de carrera vaig ser professor seu de Bioquímica. La recordo com una alumna intel·ligent, motivada per la ciència i molt treballadora. És un plaer tornar a coincidir amb ella, ara en el si de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya.

Cal destacar que té el títol de Farmacèutica Especialista en Anàlisis Clíniques i que ha seguit diversos cursos de formació continuada en derma-

tologia, immunologia, homeopatia, fitoteràpia, formulació magistral, i que ha seguit el programa de formació continuada per a farmacèutics de la Federació Farmacèutica acreditat, des del 1988 fins ara.

El setembre de 1981 va obtenir el Grau de Llicenciatura amb la tesis titulada “Estudi dels mètodes de quantificació de receptors d’estrògens i preparació de material de control utilitzable en química clínica”, realitzada al departament de Bioquímica de la facultat de Medicina de la UAB, unitat docent de l’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, i presentada a la facultat de Farmàcia UB i va ser dirigida pel Dr. Javier Gella. Amb la tràgica mort del cap del departament Dr. Enric Concustell, l’Àngels va decidir dedicar-se a les anàlisis clíniques pel que tenen de concret sobre les malalties i disfuncions.

El 1982 es va traslladar a Andorra per a treballar com Analista clínica al Centre d’Anàlisis Clíniques i Diagnòstics Biològics, a Escaldes-Engordany primer i després al Laboratori d’Anàlisis Clíniques Altimir, Sant Julià de Lòria, des del maig de 1982 al novembre del 1987. Després de gaudir de la recerca, i passar una etapa fructífera al sector de les anàlisis clíniques que és el que la va portar a Andorra, va comprovar que en el fons la seva veritable vocació, el que més l’interessava, era poder pal·liar el patiment humà, dins els seus coneixements, i l’oficina de farmàcia a Canillo, rural i turística alhora, li ha permès estar a primera línia en aquest àmbit. Així que des del 1987 és Farmacèutica comunitària titular a la farmàcia Abarset de Canillo i ha estat Vocal de la Junta Directiva del Col·legi de Farmacèutics d’Andorra l’any 1991 i secretària de la Junta Directiva l’any 1994.

La Sra. Mach ha estat una activista cultural. La seva tasca s’ha desenvolupat al llarg de més de 30 anys principalment a la Societat Andorrana de Ciències. N’ha estat tesorera des del juny de 1986 al desembre de 1994, secretària general de la junta directiva del gener del 1995 al maig de 2004, i presidenta d’aleshores fins ara. També ha estat membre del consell de redacció de publicacions de la SAC des de 1994. Aquestes inclouen: Recull de conferències i Debats de recerca, Diada Andorrana a la Universitat Catalana d’Estiu, Jornades de la SAC, Papers de Recerca Històrica, Trobades Culturals Pirinenques, butlletí El SAC i altres monografies.

La seva inquietud l’ha portat a ser coordinadora de la plataforma d’entitats Àgora Cultural formada per 22 entitats andorranes de l’àmbit de

la cultura a Andorra i membre del consell de redacció de la publicació periòdica Revista d'Àgora Cultural números 1 al 28.

I si no en tenia prou encara ha estat Vicecoordinadora de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques d'Andorra des del 1998, membre de la Junta Consultiva i de la Junta de Govern de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears des del 2007, Patrona de la Fundació Universitat Catalana d'Estiu des del març del 2014 i Membre fundadora per Andorra de l'Agrupació Europea de Cooperació Transfronterera Associació Alberg Vallroc, des del 20 d'agost del 2015.

Ha contribuït a organitzar nombrosos congressos i jornades i cal destacar la seva activa participació en diversos congressos de metges i biòlegs de llengua catalana. També ha donat xerrades sobre divulgació científica. En destacaré les relacionades amb dones i ciència o sobre el paper de la ciència en la modernització d'Andorra. I cal mencionar que ha col·laborat en el Dia de la Ciència a les Escoles dins la Setmana de la Ciència, que organitza la Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació.

La seva dissertació tractarà de l'assistència farmacèutica a Andorra. La Sra. Mach ha fet un treball de revisió enciclopèdic i ens donarà una visió completa de les peculiaritats que diferencien Andorra d'altres territoris també en l'àmbit de la farmàcia.

L'Àngels, és filla única i ha estat la primera farmacèutica de la família. El seu pare era terrisser per via familiar, cosa molt comuna a Esparreguera, però tenia dues patents de fabricació de maquinària, i quan l'arribada del plàstic va incidir molt directament amb la fabricació de càntirs, gibrells i menjadores de bestiar, es va dedicar a fer testos per vivers de jardineria. I quan això també va anar a menys, va deixar el seu germà a la terrisseria i va passar al sector del plàstic. Era un emprenedor inquiet. La seva mare havia donat classes de francès i de taquigrafia, tot i que la seva formació era d'administrativa; ella és la part metòdica de la família i el control de tots els imponderables possibles.

Té dos fills, el Nil de 25 anys, entrenador d'esquí, ebenista i tècnic en eficiència energètica, i el Bernat, de 23 anys, amb el grau d'ADE i ara cursa un màster de finances i bancs a la UPF. El seu home, Rafel, sempre l'ha recolzat en totes les seves activitats professionals i de voluntariat.

Les seves aficions són esquiar, passejar per la muntanya, la fotografia,

llegir i escoltar música. De tota manera com podeu concloure sabedors de totes les seves nombroses activitats, de temps lliure no n'hi queda gaire!

L'Àngels sempre ha valorat molt especialment l'amistat. Té grans amics a Canillo, a Andorra i conserva el contacte amb els de la facultat, a qui vaig batejar com "la colla de la farigola". És un plaer per a mi tornar a veure "els farigola" aquí fent pinya al costat de l'Àngels.

He intentat exposar els mèrits de la Sra. Mach que la fan mereixedora de pertànyer a aquesta Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya com a membre corresponent. Espero que aquesta presentació meva hagi estat oportuna i encertada. No obstant això, voldria emfatitzar que la Sra. Mach no només és una gran professional de la farmàcia, si no que és un autèntic motor dinamitzador de la vida científica a Andorra. Crec que la podem definir com a farmacèutica humanista. Estic segur que la Sra. Mach tindrà un paper actiu en aquesta Reial Acadèmia i és per a mi una gran satisfacció desitjar-li, en nom de tots, que el seu camí sigui llarg i venturós.

Moltes gràcies a tots per la vostra atenció.

**Excel·lentíssim Senyor President,
Excel·lentíssims i Il·lustres Senyores i Senyors Acadèmics,
Distingides autoritats institucionals, acadèmiques i professionals,
Senyores i senyors,**

En primer lloc vull expressar el meu agraïment pel gran honor que significa poder presentar aquest discurs d'ingrés com a acadèmica corresponent a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, sent la primera farmacèutica andorrana que hi accedeix.

Rebin tot el meu reconeixement els acadèmics de la 7a Secció, els Excel·lentíssims. Srs. Drs. Joan Permanyer, Miquel Salgot i Agustí Jausàs que m'han recolzat i proposat per a aquesta distinció.

També vull expressar la meva gratitud a l'Excel·lentíssim Sr. President Josep Maria Ventura, que va compartir estudis amb la farmacèutica andorrana Na Caterina Guerrero i Ubach de Saludes, i a l'Excel·lentíssim Sr. Secretari Jaume Casas, que els va compartir amb Na Meritxell d'Areny-Plandolit i Balcells, pel seu suport i acolliment. Andorra és a prop de Catalunya en molts sentits: per la seva llengua i cultura catalanes, molts dels seus professionals farmacèutics s'han format a la facultat de Farmàcia de Barcelona. Alhora, però, n'és allunyada en ser un Estat independent, amb unes institucions polítiques pròpies i diferents.

Vull fer menció especial del meu agraïment a l'Excel·lentíssim Sr. Dr. Joan Guinovart, que va ser professor de Bioquímica durant la meua llicenciatura just acabat de tornar de Virgínia, fent-nos apreciar encara més la matèria amb la seva empenta. Va batejar la nostra colla d'estudiants ajudants de pràctiques amb el nom de Farigola, que encara persisteix i m'acompanyen avui. Amb ell vaig coincidir novament en els Congressos de metges i biòlegs de llengua catalana i en els 3rs Debats de recerca d'Andorra, i em fa l'honor de presentar la meua persona en aquest acte.

El meu interès per la recerca em va conduir a realitzar la tesi de llicenciatura al Departament de Bioquímica de la Universitat Autònoma de Barcelona, unitat docent de l'Hospital de Sant Pau, i vull remerciar la dedicació del director del meu treball, el Dr. Javier Gella, i l'empenta del cap del Departament, el Dr. Enric Concustell (e.p.d.) per formar el grup de recerca vora el Servei de Bioquímica de l'hospital. I així mateix, als meus companys Na Mª Àngels Pascual, les Dres. Pepa Ruf i Pilar Benedicto, i els Drs. Pere Aymerich (e.p.d.), Joan Creus, Estanis Navarro i Jordi Beleta. Amb ells vaig poder aprendre i compartir experimentació, tot i que en diferent temàtica, en una etapa de la meua vida estimulante en el camp de la recerca.

Després, i ja en el camp de les anàlisis clíniques, vull recordar els desapareguts analistes Joan Pascual i Anna Pich, que van posar al meu abast el seu ampli saber. I també el farmacèutic analista, enginyer químic i metge Josep Maria Altimir, responsable de la meua arribada a Andorra, al Laboratori d'anàlisis clíniques i diagnòstics bacteriològics de la farmacèutica Meritxell Molné.

Dedico un agraïment especial als membres del Comú de la parròquia de Canillo que l'any 1987, encapçalats pel seu cònsol major Honorable Sr. Josep Casal, em van autoritzar a exercir la professió de farmacèutica comunitària, la qual cosa he fet amb tots els meus coneixements i esforç durant els darrers 28 anys. I a tots els Honorables membres del Comú actual pel seu suport.

No podria deixar d'agrair als companys de junta del Col·legi de Farmacèutics d'Andorra, amb els que vaig compartir dues legislatures, la seva confiança i esforç mutu en favor de la professió al país; entre ells el Molt Il·lustre Sr. Carles Àlvarez i Marfany, actual ministre de Salut. I també, la junta actual, que presideix na Carla Guerrero i Ruiz, i a tots els col·legues farmacèutics comunitaris amb els quals comparteixo neguits i esforços de millora en l'assistència farmacèutica andorrana dia rere dia.

D'altra banda, des de fa 30 anys he compartit la professió amb la tasca altruista de divulgació del coneixement que promou la Societat Andorrana de Ciències (SAC), dins i fora del país. Per tant, vagi tot el meu agraïment als companys de junta que m'han acompanyat tots aquests anys, molt especialment als expresidents Dr. Josep Vilanova i Trias i Sr. Antoni Pol i Solé, que, convençuts del servei en pro del coneixement amb esperit científic que realitza l'entitat per a la societat civil, sempre han estat en

la primera línia de treball, amb rigor i dedicació. I també el Molt Il·lustre Sr. Èric Jover i Comas, ministre d'Educació i Ensenyament Superior, amb el qual he compartit coordinació en diverses activitats acadèmiques de la SAC. Aquesta pertinença m'ha fet créixer intel·lectualment i m'ha posat en contacte amb persones de prestigi en tots els àmbits, i molt especialment en les disciplines de salut.

Finalment, vull agrair a la meva família que m'han donat suport en tot moment, encara que en la meva trajectòria els hagi restat hores de dedicació. Els meus fills, Nil i Bernat, i el seu pare Rafel Zaragoza i Pallissó, pel seu suport en tots els àmbits. Tot el que sóc ho dec als meus pares, Ton i Maria Àngels, que em van saber transmetre els valors de la formació, l'honestat i l'esforç. Sempre vaig tenir la seva confiança a l'hora de triar el meu camí. La paraula "espavila't" sempre em va esperar a millorar en la meva trajectòria vital i acadèmica. No podria deixar de recordar amb tot afecte el valor de la generositat que em va inculcar la meva padrina Agustina, i l'acompanyament incondicional de les meves ties Rosa i Rosita.

El dia a dia a l'oficina de farmàcia comunitària no l'hauria pogut realitzar sense els tècnics que m'han ajudat tots aquests anys a donar el millor servei assistencial possible als habitants i turistes de la parròquia de Canillo: Teresa Camañes, Conxi Tejero, Josep Lluís Cara, Ramon Jané i Maria Carvalho, la farmacèutica Nuri Margalef i l'estudiant de farmàcia en pràctiques Mireia Torres, als quals agraeixo el seu acompanyament i lleialtat. Agraeixo també l'ajut dels col·legues farmacèutics que han col·laborat en aquest estudi amb les dades de les seves oficines de farmàcia, i a tots els amics que han contribuït en aquest treball amb el seu saber.

No tenir germans em va fer apreciar encara més el valor de l'amistat. Per tant moltes gràcies a tots, amics, col·legues i conveïns, que m'acompanyeu en aquest acte tan rellevant, i també els que no hi han pogut assistir. Seguidament em permetreu passar a la lectura d'un resum del discurs que he preparat.

**L'ASSISTÈNCIA FARMACÈUTICA
A ANDORRA**

Sumari:

Andorra: una singularitat pirinenca	13
L'establiment de l'assistència farmacèutica.....	14
L'oficina de farmàcia actualment	21
L'atenció assistencial sanitària a Canillo	25
D'assistència rural a assistència cosmopolita	27
La legislació farmacèutica nacional.....	29
La farmàcia dins la sanitat	31
Restriccions i impostos a la farmàcia.....	34
Els productes i els serveis farmacèutics.....	37
El model d'assistència en el marc europeu	41
Conclusions.....	42
Referències bibliogràfiques.....	44

Andorra: una singularitat pirinenca

El Principat d'Andorra està situat al vessant mediterrani dels Pirineus Orientals, entre Espanya i França limitant, al llarg de 63,7 km, amb Catalunya al sud, i amb el Llenguadoc Migdia Pirineus al llarg de 56,6 km al nord. El territori del Principat té una extensió de 468 km² i una altitud mitjana de 1.996 m, des de 840 m a la frontera del riu Runer als 2.942 m del seu cim més alt, el pic de Comapedrosa, amb una població de 78.014 habitants. Administrativament, el país es divideix en set parròquies, cada una de les quals té la seva administració anomenada Comú.

En comparació, les comarques veïnes tenen una extensió de: Alt Urgell 1.447,48 km² (22.037 hab.), Pallars Sobirà 1.377,92 km² (7.625 hab.), Baixa Cerdanya 546,57 km² (18.656 hab.), Arieja 4.890 km² (152.286 hab.), Pirineus Orientals 4.116 km² (452.530 hab.) incloent l'Alta Cerdanya de 539,43 km² (11.682 hab.) i la conurbació de Perpinyà.

La seva peculiaritat política ve de lluny, d'abans de 1278 en que se signaven els Pariatges. El Consell de la Terra, òrgan de govern comunitari que aplegava els representants de les parròquies, va ser el precedent de l'òrgan legislatiu, quan el 12 de febrer de l'any 1419 el bisbe d'Urgell va concedir la petició en nom de tots els prohoms andorrans, que atorgava funcions de representació i decisió d'àmbit general per a l'administració de tota la terra andorrana, a diferència dels Comuns que administraven cadascuna de les 6 parròquies. El 12 de desembre va ser ratificada pel comte de Foix, i es componia de 24 membres (dos cònsols actuals i 2 cònsols de l'any anterior per parròquia), i dos síndics a partir del 1667. Amb el Decret de Nova Reforma del 1866 va passar a anomenar-se Consell General. El 1978, a causa del creixement poblacional de la parròquia d'Andorra la Vella, i a petició de l'increment de representativitat al Consell General, el quart d'Escaldes-Engordany va esdevenir la setena parròquia.

El seu sistema polític és un Copríncipat parlamentari amb un copríncep francès, que és el president de la República francesa, hereva dels drets del comte de Foix, i un copríncep episcopal, que és el bisbe d'Urgell i arquebisbe *ad personam*. Des de que el país es va dotar de la Constitució, l'any 1993, hi ha separació de poders executiu, legislatiu i judicial. El poder executiu està a càrrec del cap de Govern amb els seus ministres, i el poder legislatiu parlamentari a càrrec del Consell General, amb 28 consellers generals escollits meitat en circumscripció territorial i meitat

en circumscripció nacional, un síndic general i un subsíndic general. El mateix any, Andorra obtenia el reconeixement internacional ingressant a l'ONU com a estat de dret (país 184).¹

L'establiment de l'assistència farmacèutica

En ser Andorra un territori d'alta muntanya i amb una economia rural, els seus habitants estaven avesats a tractar els seus problemes de salut amb herbes remeieres, l'ús de les quals coneixien per tradició familiar i per la visita de les trementinaires de Tuixent, al Cadí. Aquestes dones constituïen una xarxa d'assistència aportant les plantes medicinals de territoris de més baixa altitud, i està documentat que arribaven fins a Casa Rossell a Ordino. El 1849, Pascual Madoz ja documentava que fabricaven “pez y aceite de enebro” que venien a pobles propers, tot i que viatjaven fins a la costa. A més de plantes medicinals diverses (timó- farigola, hisop, espígol, sajolida, sàlvia, milfulles, espernallac), també duïen bolets secs, trementina, pega, oli de ginebre i oli d'avet.²

La societat civil s'organitzava en associacions anomenades germandat, consòrcia o confraria als segles XVIII i XIX amb l'objectiu d'ajuda i prestació mútua d'auxili entre els seus membres, l'assistència en cas de malaltia, de necessitat o acompanyament en cas de mort. La Germandat de Sant Sebastià creada el 1861 a Sant Julià de Lòria encara perdura. També hi havia una gran devoció religiosa per la Mare de Déu del Reimei. Es conserven 3 talles diferents en fusta policromada amb aquesta imatge en esglésies d'Andorra, datades de finals del segle XII o començaments del segle XIII.³ La de Sant Climent, a Pal, parròquia de la Massana, subjecta a la mà dreta una bola del món o una poma segons diverses interpretacions, té la cara arrodonida com de camperola i no allargada com en les talles romàniques, i un posat seriós. Se la relaciona amb altres marededús de la zona de Comenge al Pirineu francès. A l'església de

---

1 VALLS OLIVA, Àlvar (2006) *Diccionari Enciclopèdic d'Andorra*. Andorra: Fundació Crèdit Andorrà.

ADELLACH BARÓ, Bonaventura; GANYET SOLÉ, Ramon (1977) *Estadístiques de les Valls d'Andorra*. Andorra: MI Consell General.

2 DOMENJÓ i COLL, Isidre. “Trementinaires: de l'oblit a la identitat” a *Natura i cultura al Pirineu. 12es Trobades Culturals Pirinenques*. Societat Andorrana de Ciències, Andorra, 2016, en premsa.

3 PLANAS, Marta; VIGUÉ, Jordi; GUILLAMET, Jordi; LLOVERA, Xavier; RODRIGUEZ ROSSA, Francesc. (1989) *Andorra Romànica* 1. Col·lecció de monografies del Patrimoni Artístic Nacional. Conselleria d'Educació i Cultura. Govern d'Andorra, pp. 131, 149, 177.

Sant Julià i Sant Germà, a la vila i parròquia de Sant Julià de Lòria, es troba la talla més gran, té una expressió de tristor i és estilitzada. La seva mà dreta està estesa horitzontalment amb el palmell cap enlaire i els dos dits polze i índex en pinça com si agafés un objecte. Té dos reconditoris a la part del darrera amb restes òssies, que corresponen als primers temps de l'època romànica. La de l'església de Santa Coloma, poble de la parròquia d'Andorra la Vella, és una talla de fusta policromada de tipus no estilitzat, que a la mà dreta, amb el palmell enlaire, sosté una petita ampolla de coll estret, que es fa ampla progressivament cap a la boca. És un atribut que no apareix en la iconografia de les marededéus romàniques, i simbolitza el vas dels remeis celestials. La cara té una expressió menys seriosa, com si en el flascó d'ungüent pogués tenir la solució als problemes de salut.

Ja abans de que els estudis farmacèutics s'impartissin a les universitats de Madrid i Barcelona, a Andorra la Vella hi havia un apotecari, Antoni Dallarès i Armengol (1828-1901), que tenia cura de la salut en l'edifici anomenat Ca l'Apotecari al carrer de la Vall, propietat de d'Antoni Mestre i Babot de Casa Molines, que esdevindria el seu consogre.⁴ Els productes medicinals li arribaven a través dels traginers que feien la ruta cap a Espanya i cap a França, i també la formació, com la *Concordie Apothecariorum Barchinone* del 1511, el llibre que obligava els apotecaris a confeccionar els medicaments segons les normes indicades, i del qual es coneix que va disposar.

Des del 1487, per a exercir l'art d'apotecari s'exigia l'obligatori compliment de 8 anys de pràctiques amb apotecari establert, i tenir 24 anys complerts per a poder ser examinat per esdevenir apotecari. La bona pràctica es controlava mitjançant visites d'inspecció. L'any 1671 constaven 5 apotecaris a Puigcerdà i 2 a la Seu d'Urgell. El 1774 en constaven 3 a Llúvia, 2 a Puigcerdà, 1 a Alp, 2 a Bellver, 1 a Martinet i 3 a la Seu d'Urgell.⁵

Amb la recuperació de la Universitat de Barcelona (restablerta el 1842 després del seu trasllat a Cervera el 1714), tenint una organització col·legial rellevant que volia una autorregulació professional, i sent considerada una ciència, la farmàcia va entrar a la universitat el 1845. Els estudis

---

4 VILLARÓ, Albert; POY, Ricard; Molines Patrimonis (2012) *Unes memòries possibles del Doctor Molines*. Casa Molines i Fundació Valentí Claverol, Andorra.

5 JORDI I GONZÁLEZ, Ramon (1997) *Aportació a la història de la farmàcia catalana (1285-1997)*. Girona: Fundació Uriach 1838, pp. 44-45 i p. 218.

universitaris de farmàcia moderns es van fixar el 1857 a Barcelona i a Madrid, establint la titulació universitària de la llicenciatura en farmàcia que facultava per a exercir, després d'haver incorporat els recursos humans i el coneixement dels col·legis professionals a la universitat per a impartir les matèries. Els apotecaris que s'havien format en establiments d'apotecaris abans de poder instal·lar la seva pròpia apotecaria, es varen haver d'examinar per tal d'acreditar els seus coneixements.⁶

Segons l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, al llibre de Registre de Graus de llicenciat de la Universitat de Barcelona hi consta que "Antonio Dallarés Armengol", nascut a Andorra, diòcesi d'Urgell, va superar els exercicis del Grau de llicenciat entre el 30 d'abril i el 16 de maig de 1859. El títol va ser expedit l'1 d'agost de 1859, i lliurat a l'interessat el 20/09/1859.⁷ L'apotecari andorrà, ja de 31 anys, havia tingut possibilitats de formar-se a prop de casa, i així ho devia fer.

Trenta anys després, el Consell General va sol·licitar a Miquel Mitjavila i Morer, farmacèutic originari de Llívia que havia cursat els estudis de llicenciatura a la Universitat de Madrid i que havia instal·lat una oficina de farmàcia a Puigcerdà, que exercís la professió de farmacèutic a Andorra, amb la contraprestació d'un ajut econòmic anual i la concessió de la nacionalitat andorrana a ell i als seus descendents.⁸ L'any 1891 va obrir l'oficina de farmàcia primer a ca l'Apotecari, i quan el doctor Nequi va acabar la carrera de medicina a començaments del 1900 hi va voler obrir el seu consultori mèdic en ser un edifici propietat de la seva família, la farmàcia es va traslladar molt a prop al carrer Príncep Benlloch número 2, i finalment als baixos esquerra de Casa Guillemó.⁹

Consta en el pressupost de despeses d'Andorra per a l'any 1917, recollit per Montserrat Palau i Martí,¹⁰ que Fernando de los Ríos Urruti¹¹ va re-

---

6 ESTEVA DE SAGRERA, Joan. "Farmàcia, Professió Farmacèutica i Mite". Discurs llegit a l'acte d'ingrés com Acadèmic Numerari de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya el dia 17 de novembre del 2014. Barcelona, 2014, pp. 4-6.

7 Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona. Llibre de Registre de Graus de llicenciat de la Universitat de Barcelona, p.31.

8 MACH I BUCH, Àngels (2012) "Antecedents i moment actual de les oficines de farmàcia a Andorra". *Revista de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia*, 7 (21), p. 33-38. ISSN 1887-908X.

9 Segons dades orals proporcionades per Conxita Mitjavila i Armengol, néta de Miquel Mitjavila i Morer.

10 PALAU I MARTI Montserrat (1987) *Andorra, història, institucions, costums*. Lleida: Virgili & Pagès SA, p. 64-65.

11 RÍOS Fernando de los (1920) *Vida e Instituciones del pueblo de Andorra. Una supervivencia señorial*. Madrid, p.14.

dactar segons les dades comunicades verbalment pel síndic i el secretari del Consell General atès que el pressupost no s'imprimia ni figurava en els llibre d'actes, la partida "Subvenció al farmacèutic: 400 pessetes". De tota manera, les autoritats vetllaven per la salut dels habitants del país, perquè també hi consta "Remuneració als consellers que donen certificats de Sanitat [són dos]: 30 pessetes", d'un total de 11.956,61 pessetes. En aquell moment el cens de la població s'establia en 4.309 habitants i a Andorra hi havia una sola oficina de farmàcia.

Jean-Auguste Brutails, de l'Institut Arxiviste de la Gironde i jutge al Tribunal Superior d'Andorra, descrivia al 1904 que el Consell General taxava els honoraris dels metges a 75 cèntims de pesseta per visita, i assignava les anualitats al farmacèutic i el dispensaven de tota càrrega pública; les parròquies podien acordar amb ell el subministrament gratuït de certs remeis.¹² Brutails desconeixia si havien mantingut a favor del farmacèutic Mitjavila el monopoli acordat amb Dallerès, que havia mort feia poc temps i que consta al document de la Nova Reforma del 1866.

La pagesia proporcionava uns recursos limitats i, des de l'any 1860 en què el nombre d'habitants se situava cap als 5.500, l'emigració temporal o definitiva cap a Barcelona o cap a França va fer minvar la població del país fins a la dècada de 1930 a causa de les guerres carlines, les crisis de les fargues de ferro i de la llana, i la derogació de les franquícies duaneres per part de l'Administració espanyola el 1887.¹³

Les oficines de farmàcia a Andorra no sempre han rebut el nom del seu titular sinó que tenen altres noms comercials: de situació, de plantes, o relatives a personatges de la professió. Antigament, quan a Andorra no hi havia encara universitaris llicenciats en farmàcia, s'autoritzava l'obertura d'oficines de farmàcia a andorrans que tenien certs coneixements tècnics de sanitat i experiència, adquirits en farmàcies de fora o per tradició familiar. Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó,¹⁴ de pare metge i germà dentista va adquirir la farmàcia Internacional el 1936, situada als baixos dreta de Casa Guillemó,¹⁵ i posteriorment la va traslladar a l'avinguda

---

12 BRUTAILS Jean-Auguste (1965) *La Coutume d'Andorre*. Monumenta Andorrana. Andorra: Casal i Vall, pp. 43-44.

13 COMAS D'ARGEMIR, Dolors; PUJADAS, Joan Josep (1997) *Andorra, un país de frontera. Estudi etnogràfic dels canvis econòmics, socials i culturals*. Barcelona: Ed. Altafulla.

14 RONCHERA, Montserrat; TURMO M Victòria (2005) *Pioners. Testimoni dels emprenedors d'un país*. Andorra: Andbanc, pp. 42-45.

15 ALBERT I CORP, Esteve (1993) *Els quaranta anys del creixement d'Andorra (1930-1970)*. Andorra: Ed. Andorra, p. 73.

Meritxell. La gran de les seves quatre filles, Meritxell d'Areny-Plandolit i Balcells, es va llicenciar en farmàcia a finals dels anys 60 i el va succeir a la seva mort, fins a la seva jubilació.

Als anys en què el comerç començava a ser una font d'ingressos creixent a Andorra, aprofitant les mancances de productes a Espanya obtenint-los a França, i traient profit també de la diferència de preus entre els països veïns, el nombre de farmàcies es va anar incrementant. Fins al 1960, al país hi havia sis farmàcies,¹⁶ tres de les quals a Andorra la Vella: F. Mitjavila, F. Internacional, i F. Meritxell (del farmacèutic francès Josep De Girvés, a les desaparegudes galeries París); dues a Escaldes (F. Guerrero, oberta el 1943 per Pilar Ubach, mestra, de la qual és titular ara el seu nét Gabriel Guerrero i Ruiz, i F. de les Valls, oberta el 1954 pel farmacèutic francès Joan Gouazé, traspasada el 1975 al farmacèutic Joan Català fins a la seva jubilació el 2011, i actualment de Jesús Robinat) i una a Sant Julià de Lòria (F. de Lòria, d'Agustí Pol, del 1937, actualment propietat del farmacèutic Lluís Quillacq). En aquell moment, de les sis farmàcies, dues tenien com a titular un llicenciat en farmàcia estranger d'origen francès i les altres quatre tenien com a titular persones de nacionalitat andorrana sense titulació, però amb coneixements adquirits i experiència.

El 27 de juny del 1962 el Consell General va legislar sobre els establiments de farmàcia i l'exercici de la professió farmacèutica, d'andorrans i estrangers, que el 5 de juliol del 1963 es va completar sobre la nacionalitat i els requisits per a heretar els establiments de farmàcia. Els reglaments de farmàcies i de medicaments vigents actualment van ser aprovats pel Consell General el 4 d'octubre del 1977.¹⁷ Així doncs, fins llavors es podia instal·lar una farmàcia a Andorra sense titulació o amb farmacèutics titulars estrangers per un període de 10 anys, fins que va disposar de prou andorrans titulats.

L'any 1978 es va crear el servei d'inspecció de farmàcies, que depenia primer del Consell General i, amb la creació del Govern, del ministeri de Salut i Benestar Social, per tal que l'administració pogués fer el seguiment i control de les activitats farmacèutiques al país. Quan el 1983 es va crear el Col·legi de Farmacèutics, tot i considerat, jurídicament,

---

16 MACH I BUCH, Àngels (2013) "Aproximació a una història andorrana de la farmàcia" a *Ker* Revista del Grup de Recerca de Cerdanya. Núm. 6, pp. 67-72. La farmàcia Mitjavila havia passat al fill del farmacèutic, Francesc Mitjavila Salses i l'any 1959 a la néta Conxita Mitjavila Armengol.

17 CONSELLERIA DE TREBALL I BENESTAR SOCIAL (1989) *Recull de legislació sanitària*. Andorra: ANDORRA GOVERN.

com associació el mateix col·legi es va responsabilitzar de la bona actuació professional dels titulars d'oficina de farmàcia que exercien sense la titulació universitària corresponent amb una disposició transitòria, fins al seu següent responsable, ja titulat. Tot i així, no va ser fins la Llei 26/2013 d'exercici de professions liberals i de Col·legis i Associacions professionals, que es va reconèixer el Col·legi de Farmacèutics d'Andorra com a Col·legi Oficial.¹⁸

L'any 1959 es van llicenciar les primeres dues dones andorranes a la facultat de Farmàcia de Barcelona: Maria Villeró i Castellà, que va obrir la farmàcia del Pont el 1960, i la va traspasar a la seva jubilació, atès que la seva filla Francesca Mitjavila i Villeró és metgessa; i Calamanda Vila i Riba, que va instal·lar la farmàcia Tres Creus el 1962, després d'una estada a Barcelona fent anàlisis clínics a l'hospital Clínic, i que té dues filles farmacèutiques.¹⁹

El 1960 Modest Pau i Joan Janer van obrir la farmàcia d'Encamp i, el 1962, Amadeu Rossell va obrir el Centre d'Específics a Escaldes, sense títol totes dues. El 1966 es va obrir la Farmàcia Pasteur, dels farmacèutics Caterina Guerrero i Ubach i el seu marit Gaspar Saludes i Martínez a Andorra la Vella,²⁰ i la Carlemany del farmacèutic francès Pau Enric Marfaing. El 1968, atès que no hi havia cap farmàcia a la Massana, es va instal·lar una farmaciola a càrrec dels farmacèutics de la Farmàcia Pasteur. El 1969 es va obrir la F. d'Engordany de la farmacèutica Rosa Mª Beal, que després de la seva jubilació es va traspasar com a F. Margalef no podent-ne conservar el nom, i el 1970 es va obrir la farmàcia Francesa a Santa Coloma, i va tancar la F. Meritxell d'en De Girvés. Per tant, ja els establiments farmacèutics s'havien incrementat fins a catorze amb els inicis del boom del comerç.

Als anys 60 cada dia es rebien medicaments dels majoristes espanyols Safa (ara Alliance Health Care) i Federació Farmacèutica, però de Fran-

---

18 Llei 26/2013, del 19 de desembre, de modificació de la Llei 6/2008, del 15 de maig, d'exercici de professions liberals i de col·legis i associacions professionals. BOPA núm. 4, 15.1.2014. Decret del 13-08-2014 d'aprovació del Reglament del Registre de Professionals Titulats, Col·legis i Associacions Professionals. BOPA 49, 20.8.2014. Decret del 28-05-2014 d'aprovació del Reglament regulador del procediment administratiu sancionador del règim disciplinari de l'exercici de les professions titulades. BOPA 33, 4.6.2014.

19 MACH I BUCH, Àngels (2005) "Les dones i la ciència al Pirineu, el cas d'Andorra". *Ripacurtia* 3. Benavarri, Ribagorça, pp. 109- 138.

20 RONCHERA, Montserrat; TURMO M. Victòria (2005) *Pioners. Testimoni dels emprenedors d'un país*. Andorra: Andbanc, pp. 164-167.

ça només se'n rebien dos cops per setmana de la Maison Thomas (ara també Alliance Health Care). A partir del finals dels 70 es van poder rebre els medicaments francesos diàriament de Perpinyà, i des del 1977 fins el 2012 també de la Cerp de Tolosa del Llenguadoc. Es feien cures, es posaven injeccions, es preparaven fórmules magistrals de xarops per a la tos, es dispensaven antisèptics, antidiarreics, oblees, pomades per dermatologia, sobretot aspirines Usines du Rhône, i fins i tot els productes químics per al revelat de fotografies.²¹ Es feien guàrdies localitzables d'una setmana correlativament, que a mesura que s'anaven obrint més oficines van passar a ser presencials, i les organitzava el director de sanitat i higiene del Consell General: primer el Dr. Francesc Mitjavila i Armengol i després el Dr. Josep Duró i Farràs, i posteriorment han acabat essent d'un dia a la setmana durant 7 setmanes fins al següent torn per a totes les farmàcies de la vall central (Andorra i Escaldes-Engordany), i guàrdies no presencials de setmana alternatives al Pas de la Casa. A partir de la creació del Col·legi de Farmacèutics, el 1983, les guàrdies les ha organitzat el Col·legi.

El 1971 la farmacèutica Josefina Borra va obrir la primera farmàcia al Pas de la Casa, a 2.000 m d'altitud just a la frontera amb França, completant l'assistència mèdica proporcionada pel Dr. Josep Escoda als usuaris de les pistes d'esquí a petició de Francesc Viladomat, i també als habitants del poble, des del 1970.²²

També es va obrir la segona farmàcia, F. Creu Verda, a l'entrada del poble de Sant Julià de Lòria, del farmacèutic francès Joan Bergés, que va passar a ser de Pere Pagès i Sablayrolles el 1982. El 1973 s'instal·la la F. Rosella a Andorra la Vella, i el 1976 es van obrir farmàcies a les dues parròquies que encara no en tenien: la F. d'Ordino, del farmacèutic Jean Brial, i la F. Sant Roc a Canillo, del farmacèutic Dupré, ambdós francesos. El 1977 es va obrir la F. Central, de la farmacèutica Mª Elena Fruitet, a Andorra la Vella, i el 1980 apareixen la F. Enclar i la Nova Farmàcia a Andorra la Vella, essent ja 22 farmàcies.

A mesura que va anar augmentant la població i el nombre de turistes, es va anar incrementant el nombre d'establiments de farmàcia.

---

21 Segons relats orals de Calamanda Vila Riba i Maria Villeró Castellà, i dels dietaris de les compres que efectuen els clients de la farmàcia Internacional (29-11-1940 al 20-4-1941). Arxiu Nacional d'Andorra microfilm ACAP, L-73; (núm.1921-2329).

22 BRUGAT I MARTÍ, Jaume (1986) *El Pas de la Casa, història d'un poble sense història*. Figueres: s.n.

Entre 1980 i 1990 es va passar de 22 farmàcies a 36, l'any 2000 es va arribar a 50 establiments farmacèutics, i el 2010, a 58. En aquests intervals, les farmàcies en què el seu titulat no tenia el títol universitari han anat sent traspassades a joves titulats, els farmacèutics titulars estrangers que exercien provisionalment s'han nacionalitzat un cop han transcorregut els 20 anys necessaris, després de la Constitució. Alhora, la prosperitat econòmica d'Andorra ha permès que més joves poguessin anar a estudiar la llicenciatura a Espanya o França, i es produïssin noves instal·lacions.

El nombre d'establiments de farmàcia va arribar a ser de 59 per a 76.949 habitants el 2014, però es va reduir per jubilació del titular o tancament durant el 2015 fins a 57 farmàcies.²³ Atesa la fluctuació de treballadors temporals que no resideixen tot l'any al país i andorrans censats que resideixen fora, la població estimada és del 8,8 % inferior a la població registrada.

L'oficina de farmàcia actualment

A final del 2015 hi havia 57 establiments comercials farmacèutics establerts a Andorra per a una població registrada de 78.014 habitants, i una població resident estimada de 71.732 habitants, segons el darrer cens del 31 de desembre del 2015.²⁴ La taxa d'habitants que correspon a cadascuna d'elles és de 1.368-1.258 habitants, molt per sota de la xifra d'Espanya de 2.500 habitants per farmàcia (47 farmàcies per cada 100.000 habitants, en front a una mitjana de 25 farmàcies de la OCDE, i que ja és la xarxa més extensa i propera al ciutadà dels països que integren les 34 economies més desenvolupades del món)²⁵ i sense cap restricció per a la seva instal·lació sempre i quan es sigui posseïdor de la titulació de llicenciat en farmàcia i de la nacionalitat andorrana. Es compta per tant amb l'aflluència estacional de turisme per a la seva viabilitat.

Les farmàcies andorranes estan capacitades per a la dispensació de productes fabricats a qualsevol país, sempre i quan estiguin autoritzats en el país d'origen, tot i que la major part de productes procedeixen d'Espanya o França, per la facilitat del repartiment diari i el reconeixement de la

---

23 Segons els registres del Col·legi de Farmacèutics d'Andorra.

24 Departament d'Estadística, Govern d'Andorra. *Actualitat estadística.ad*, núm. 65, febrer 2016.

25 IM Farmacias. <http://www.imfarmacias.es/noticia/8166/espana-es-el-pais-con-mas-farmacias-por-habitante> 5 novembre 2015.

Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS) pel seu copagament.

Aquestes 57 farmàcies estan distribuïdes per parròquies de la forma següent: 30 a Andorra la Vella (22.886 habitants 52,63% del total de farmàcies), 11 a Escaldes-Engordany (14.367 habitants 19,30%), 5 a Sant Julià de Lòria (2 al poble i 3 als afores) (9.379 habitants 8,77%), 3 a la Massana (10.359 habitants 5,26%), 5 a Encamp (3 al poble i 2 al Pas de la Casa) (12.212 habitants 8,77%), 2 a Canillo (1 al poble i 1 a Soldeu) (4.124 habitants 3,50%) i 1 a Ordino (4.687 habitants 1,75%).

Si seguissin la normativa espanyola, assistirien a una població aproximada de 147.500 habitants, que no es la població fixa al país, però el número de farmàcies està sobredimensionat a causa de l'aflluència turística i les seves necessitats, sigui per malaltia, lesió esportiva o adquisició de productes farmacèutics i dermofarmàcia que no troben als seus territoris o siguin de preu inferior. La població en habitants equivalents (és a dir tenint en compte els turistes) seria inferior als 125.000 habitants equivalents.

Les dues parròquies de la vall central, que concentren quasi la meitat de la població fixa, disposen de quasi tres quartes parts de les farmàcies (72%) perquè és on es localitza la zona comercial. Tres farmàcies que estaven instal·lades en altres parròquies, al poble d'Arinsal a la Massana, a Encamp i a Ordino, s'hi han traslladat. A les parròquies frontereres es localitzen dues farmàcies al Pas de la Casa en la frontera amb França, tot i ser una zona comercialment molt activa, i cinc a Sant Julià de Lòria, a la frontera sud, de les quals només dues estan situades a la vila i les altres tres se situen en centres comercials fora de nuclis habitats. D'aquest procés de distribució es poden treure dues conclusions: el costat espanyol (català) utilitza més el sistema assistencial farmacèutic andorrà que el francès; i que tot el país, donades les seves petites dimensions, s'aprofita de l'efecte frontera, significativament en el centre, Andorra la Vella la capital amb més concentració de comerços i també de farmàcies. Segurament aquest major ús pot estar relacionat amb el major desenvolupament de les regions del nord d'Espanya en relació a la península ibèrica en comparació al sud de França en relació a l'hexàgon francès i a la primàcia tradicional de les relacions d'Andorra amb el sud per sobre del nord per la facilitat de les comunicacions.

Les estacions d'esquí de GrandValira i VallNord contracten unes 1.700 persones per a la temporada que desenvolupen alguna activitat relacio-

nada amb el sector. El sector d'hoteleria disposa de 39.000 llits. Atès que durant la temporada d'hivern els treballadors de les estacions d'esquí i hoteleria, que tenen permís de sojorn i treball fins al tancament de pistes, incrementen els censos de població, i pensant en retornar després de passar la temporada d'estiu fora del país, no es donen de baixa als comuns respectius, es fa difícil poder quantificar de manera exacta la població real. Durant la temporada d'hivern 2015-2016 el Govern d'Andorra ha autoritzat residència de sojorn i treball a 3.160 treballadors entre el sector d'hoteleria, per activitats pròpies de les estacions d'esquí, incloent els professionals mèdics i d'infermeria autoritzats a exercir la professió sanitària als consultoris mèdics d'atenció a les pistes d'esquí.²⁶

Com s'ha dit, el Departament d'Estadística del Govern d'Andorra xifra en 78.014 els habitants censats, però la població real estimada és de 71.732 habitants, per aquesta fluctuació entre la temporada d'hivern i la resta de l'any. La diferència entre població censada i població estimada per parròquies és: a Canillo 4.124/3.368, a Encamp 12.212/10.875, a Ordino 4.687/4.429, a la Massana 10.359/9.096, a Andorra la Vella 22.886/21.428, a Sant Julià de Lòria 9.379/8.681, i a Escaldes-Engordany 14.367/13.873. Les desviacions en percentatge relatiu més rellevants es corresponen a les parròquies de Canillo, Encamp i la Massana que disposen d'accés directe a les pistes d'esquí, ja que la temporada de neu és de quatre mesos l'any.

Les parròquies de la vall central on s'ubica majoritàriament la zona comercial tenen una afluència turística més regular al llarg de l'any. Al Pas de la Casa la zona comercial és rellevant durant tot l'any pel turisme francès, tot i ser la temporada d'hivern la de més afluència, mentre que les farmàcies frontereres al sud situades a les zones comercials fronteres després del poble de Sant Julià de Lòria també tenen una afluència més regular durant l'any.

---

26 BOPA núm. 71, 21 octubre 2015. Quotes d'immigració, decrets del 14.10.15, reglaments de quota especial de les autoritzacions d'immigració temporals per a les activitats de la temporada d'hivern 2015-2016 a 2.050 treballadors al sector d'hoteleria (dels quals 620 nacionals d'altres països que no pertanyen a la Unió Europea o a l'Espai Econòmic Europeu), a 815 treballadors per activitats pròpies de les estacions d'esquí (dels quals 370 de països fora de UE ni EEE), incloent els professionals mèdics i d'infermeria autoritzats pel Ministeri de Salut i Benestar a exercir la professió sanitària als consultoris mèdics d'atenció a les pistes d'esquí, a 230 treballadors per al sector de lloguer de material esportiu (dels quals 95 de països fora de UE ni EEE), a 50 treballadors al sector d'agències de viatges, a 15 treballadors qualificats amb domini de la llengua russa per al sector de comerç al detall i de les activitats immobiliàries, que en total són 3.160 autoritzacions de treball, a les quals cal afegir 250 autoritzacions de residència i treball per compte propi (50 per professionals liberals i 200 per altres supòsits).

Els darrers vint anys l'increment de turistes, d'habitants, d'importacions totals de mercaderies, de productes farmacèutics i de farmàcies ha tingut una tendència a l'alça gradual amb un nombre de turistes màxim el 2004, que va portar a un màxim d'importació de mercaderies totals el 2005, i un màxim de població el 2008 abans la davallada a causa de la crisi que va portar a un mínim d'importacions i d'afluència turística el 2012. Tot i així, el sector de la farmàcia va reduir menys significativament la importació de medicaments aquests darrers anys fins el 2013, i sembla que s'ha iniciat una recuperació amb les darreres temporades de més neu i un lleuger augment de visitants. (Vegeu taula 1 a l'annex)

La liberalització de les farmàcies de tots els països de la Unió Europea pot conduir a què les oficines acabin sent propietat de monopolis que només conservin els establiments més comercials i tanquin les farmàcies petites dels pobles amb la pèrdua assistencial i d'accessibilitat que representa per l'usuari.²⁷ A Andorra no hi ha monopolis però s'ha donat un cert procés de concentració. El repte és poder mantenir una sanitat de qualitat i accessible als andorrans, residents i turistes a nivell territorial, de bon nivell i descentralitzada fent-la compatible amb l'atenció assistencial farmacèutica de qualitat en totes les parròquies, com passa avui dia. Cal conservar l'equilibri d'una bona prestació i alhora que el servei farmacèutic s'obri a nous reptes i satisfacció de necessitats. Si han disminuït el nombre de turistes, en passar d'un màxim de 11,6 milions l'any 2004, 10 milions el 2008, i 7 milions l'any 2011, amb una recuperació a 8 milions el 2014, i es redueix la població interna en relació al nombre de farmàcies, o bé s'hauran de fusionar establiments existents, o bé hauran d'especialitzar-se o bé incorporar nous serveis i prestacions innovadores a la farmàcia actual, o tot a l'hora o en diferents combinacions.

Amb la Llei 10/2012 d'inversió estrangera del 21 juny del 2012,²⁸ es va iniciar una decidida aposta per a l'obertura econòmica a empreses propietàries estrangeres després de constatar una pèrdua de visitants i d'atractiu del diferencial de preus comercials, que ha fet menys competitiu un dels puntals econòmics del país, el comerç. En el cas del sector farmacèutic, amb el risc de sobresaturació de farmàcies amb l'autorit-

---

27 GRANDA, Enrique. Modelos de farmacia: comparativa europea. ¿Somos diferentes? Farmacia profesional vol. 25. Núm. 02. Marzo-Abril 2011. <http://www.elsevier.es/es-revista-farmacia-profesional-3-articulo-modelos-farmacia-comparativa-europea-somos-90000417>

28 RIOS I RIUS, David. "La inversió estrangera a Andorra, un llarg camí recorregut" a *Andorra i l'obertura econòmica. 25a Diada Andorrana XLIV Universitat Catalana d'Estiu*. Societat Andorrana de Ciències. 2014, pp. 55-68.

zació per a l'adquisició d'oficines de farmàcia per part de farmacèutics estrangers, i possibilitats de concentració, s'assenyala que cada cop més cal una ordenació, per tal de què els usuaris residents i turistes o visitants no perdin prestacions assistencials farmacèutiques. La instal·lació lliure d'una oficina de farmàcia per un estranger titulat no s'ha contemplat atès que als països veïns sí que hi ha una regulació i no se'ls permet el mateix als andorrans llicenciats en farmàcia. De tota manera s'ha d'estudiar cas per cas perquè cada una de les autonomies del territori espanyol té la seva pròpia legislació sobre la instal·lació d'oficines de farmàcia. I també poder donar opció als joves andorrans llicenciats en farmàcia que es puguin establir al seu país, sense que en trobar el sector tan saturat no es trobin en l'obligació d'haver d'anar a l'estranger.

Caldrà veure si les farmàcies establertes, ja força al límit de la seva sostenibilitat econòmica, podran tenir capacitat per afrontar el repte d'adaptació al nou model més competitiu a partir de l'estructura actual o bé com evolucionarà.

D'aquesta forma, per lligams familiars i/o comercials, Grup Pasteur aglutina 6 farmàcies, Farmactiv n'agrupa 6, Grup Galeno en reuneix 4, Grup Guerrero 3, i Grup Martí 2, i també altres farmàcies comparteixen compres més aleatòriament. A final del 2015, la farmàcia Sant Eloi, conservant el seu farmacèutic titular andorrà, s'ha associat a un grup de parafarmàcia per captar el turisme espanyol. Contràriament, l'obertura econòmica del sector sanitari hauria de permetre la instal·lació de noves empreses de tecnologia I+D de la branca de salut, que permetessin exercir la professió també en l'àmbit de la biotecnologia. De fet, actualment comencen a despuntar alguns laboratoris amb l'objectiu de crear bancs de cordó umbilical, concentrats de plaquetes o recerca en cèl·lules-mare, però cal una actualització legislativa en aquest àmbit que hi pugui donar cobertura legal. Des del desembre del 2013 existeix un Comitè Nacional de Bioètica que gestiona aquest àmbit.

L'atenció assistencial sanitària a Canillo

A la parròquia de Canillo no es va obrir una oficina de farmàcia fins l'any 1976, la farmàcia Sant Roc, a la vila mateixa de Canillo, amb un farmacèutic titular francès, Patrick Dupré, que en no ser andorrà tenia una autorització per 10 anys, prorrogable. En arribar el moment de renovar

l'autorització va voler traslladar-la al Pas de la Casa, on la seva família tenia altres negocis. Com que la seva autorització era únicament per a la parròquia de Canillo i que el Pas de la Casa és un nucli que pertany a la parròquia d'Encamp, no es va poder traslladar i va tancar l'establiment.

La parròquia de Canillo va trobar-se sense farmàcia gairebé un any, fins que el Comú va decidir publicar un edicte cercant un farmacèutic, i el 3 de desembre del 1987 es va obrir la farmàcia Abarset, de la qual sóc la farmacèutica titular fa 28 anys. En aquell moment el cens dels habitants de tots els pobles de la parròquia de Canillo sumaven 1.235 habitants i l'oficina de farmàcia era l'únic centre sanitari de la parròquia obert tot l'any, excepte els tres festius obligatoris (Nadal, Cap d'Any i Meritxell).

A la farmàcia no només es custodiaven i dispensaven medicaments sinó que també era el lloc de trobada i tertúlia de les dones del poble, quan els homes es reunien al bar de ca l'Aleix o del Canigó. El fet de conèixer els habitants de Canillo, les seves famílies i les seves circumstàncies vitals va facilitar enormement la tasca de l'atenció assistencial farmacèutica comunitària i el seguiment dels seus tractaments. En aquells moments en què no hi havia un metge fix, el poble disposava d'un veterinari, Patrick Beaugrand, ja que les famílies tenien bestiar boví i equí, i era molt important per a la seva subsistència econòmica mantenir-lo sa. Una part dels medicaments que disposava l'oficina de farmàcia anava destinada a l'ús veterinari. A l'oficina de farmàcia es feien primeres cures als treballadors accidentats, les extraccions de sang per anàlisis clíniques atès que sóc especialista en anàlisis clíniques, i també s'administraven els injectables, vacunes, antibiòtics i antiinflamatoris, tant a la mateixa oficina com a domicili.

Com que a Andorra no hi havia prou infermers per a l'hospital, la clínica i la professió liberal, a les farmàcies s'assumia la responsabilitat de realitzar tasques pròpies d'infermeria com l'administració d'injeccions, fins que la creació progressiva de centres de salut a totes les parròquies va regularitzar la situació. Així, el 1994 les oficines de farmàcia van deixar d'administrar injectables.²⁹

---

²⁹ El decret regularitzador de l'administració d'injeccions a Andorra signat pel cap de Govern d'Andorra Òscar Ribas Reig, de data 25.10.1991, va prohibir de forma definitiva l'administració d'injeccions a les oficines de farmàcia (BOPA núm. 44, 30.10.91), i es va fer efectiu a tot el país mitjançant el decret sobre l'administració de medicaments d'ús humà per via parenteral el 8.11.1994, signat pel ministre de Sanitat i de la Presidència Gabriel Dalleres Codina (BOPA núm. 68 16.11.94).

El model assistencial de les farmàcies andorranes es basa en l'assistència directa tradicional als residents, en l'efecte turístic de lleure i d'esports de muntanya, i en l'efecte cosmopolita. En el cas de Canillo, els dos aspectes primers tenen un pes específic molt superior al darrer. Extrapolant a tota la població del país, dues farmàcies a la parròquia de Canillo, equivaldrien a 40 farmàcies en total al país, però n'hi ha més (57) per l'efecte cosmopolita.

Actualment, la parròquia de Canillo disposa d'un Centre de Salut al poble amb un metge, Dr. Joan Carles Vidal; una infermera del SAAS; una fisioterapeuta, Olga Da Cunha; una logopeda, Laia Palmitjavila; una odontòloga, Mònica Domènech; i una psicòloga, Tània Albino. A l'estació d'esquí durant l'hivern hi ha dispensaris mèdics a Soldeu i al Tarter.

D'assistència rural a assistència cosmopolita

L'Andorra dels anys 80 era ja urbana i havia deixat de ser rural. Disposava de vint-i-vuit farmàcies per a 39.940 habitants (cens de 1982) de les quals tres a Sant Julià de Lòria, dues a Encamp (una al poble i una al Pas de la Casa), una a Ordino, una a Canillo, una farmaciola a la Massana, i les altres vuit a la vall central d'Andorra la Vella i Escaldes-Engordany, la majoria a la zona comercial, tot i que algunes més de barri. A Andorra no es fabriquen productes farmacèutics, i s'importen directament dels països elaboradors, llevat de l'Aspirina Haden Vitaminé Ansa en sobrets de comprimits, que van fabricar el Dr. Francesc Mitjavila i el farmacèutic Gouazé als anys cinquanta.³⁰ Això és així per la facilitat d'arribada al país, havent-hi subministrament diari, d'Espanya i de França. Tot i això, atès que es pot importar productes de qualsevol altre país de món, també s'importen medicaments d'altres països d'Europa i dels Estats Units d'Amèrica, i fins i tot del Japó i Singapur, amb la sola condició que es trobin autoritzats al país d'origen. (Vegeu a la Taula 2 el valor de les importacions de l'any 2015).

Andorra no és només un país de frontera entre Espanya i França, sinó una frontera de país tercer. Entre les províncies frontereres pirinenques espanyoles (Euskadi, Navarra, Aragó i Catalunya) sempre hi ha hagut intercanvi comercial amb els departaments homònims francesos (Pirineus

---

30 MARTÍ I MANDICÓ, Jaume (1998) "100 anys de l'aspirina" a *Recull de conferències 1997*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, pp. 170-190.

Atlàntics, Alts Pirineus, Alta Garona, Arieja i Pirineus Orientals) de les regions d'Aquitània, Migdia Pirineus i Llenguadoc-Rosselló. Andorra, però, no és un Estat membre de la Unió Europea i per tant té una altra qualitat fronterera pel que fa a la importació de productes de països tercers, que poden aprofitar els habitants de les zones de l'entorn andorrà per aconseguir productes farmacèutics provinents per exemple dels Estats Units d'Amèrica, abans de la seva autorització als països de la Unió Europea.

Tot i que l'any 1954 el Dr. Antoni Vilanova va instal·lar una petita clínica amb 14 llits,³¹ i el 1971 es va inaugurar la clínica Meritxell amb diversos especialistes i laboratori d'anàlisi clíniques, no va ser fins a l'obertura del Centre Hospitalari Andorrà a Santa Coloma -inaugurat el 21 d'agost del 1977 amb 125 llits- que es va crear un servei de farmàcia hospitalària a Andorra.³² L'Hospital Nostra Senyora de Meritxell, inaugurat el 15 d'abril del 1994, amb 161 llits, va eliminar duplicitats i és el que dona servei actualment a tots els habitants del país i als turistes. Disposa de farmàcia hospitalària i laboratori d'anàlisi clíniques i anatomia patològica. L'òrgan gestor és el Servei Andorrà d'Atenció Sanitària (SAAS). Quatre centres sociosanitaris i onze centres de salut d'atenció primària, repartits per les parròquies completen l'atenció sanitària al país, que ha esdevingut cosmopolita, tant pels turistes i visitants que venen a Andorra com per la possibilitat d'atenció mèdica dels andorrans a França i a Espanya per convenis amb aquests països veïns. La xarxa de professionals de la salut a Andorra, segons dades del 2014 és de: 41 metges generalistes, 170 metges especialistes, 304 infermers, 80 farmacèutics dels quals 57 farmacèutics amb oficina de farmàcia, 20 pediatres, 43 psicòlegs, 84 fisioterapeutes, 27 logopedes, 56 odontòlegs, 16 llevadores, 4 terapeutes ocupacionals, 10 podòlegs, 5 osteòpates, 12 òptics, per a una població aleshores de 76.949 habitants.³³

---

31 *Escolta el cor. 27 vivències de 27 professionals de la sanitat andorrana* (2005) Ministeri de Salut i Benestar i Servei Andorrà d'Atenció Sanitària. Andorra: Ed. Ministeri de Salut i Benestar.

32 PALLARÈS I DARSA, Manuel (2003) "Evolució de la medicina a Andorra (1968-2000)" a *Una història d'Andorra, temàtica. 15a Diada Andorrana XXXIV Universitat Catalana d'Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, pp. 165-169.

33 RODRÍGUEZ I GALAN, Cristina (2015) "Model de salut pública dins d'un marc de model de país" a *Models de país per a Andorra. 27a Diada Andorrana XLVI Universitat Catalana d'Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, pp. 35-40.

La legislació farmacèutica nacional

El 1962 el Consell General va legislar Ordinacions sobre les farmàcies i l'exercici de la professió farmacèutica per part d'andorrans i estrangers, que el 5 de juliol del 1963 va completar sobre la nacionalitat i els requisits per a heretar els establiments de farmàcia. El Reglament de farmàcies i el de medicaments van ser aprovats pel Consell General el 4 d'octubre del 1977.³⁴

Atesa la falta d'oficines de farmàcia a Andorra, durant uns anys es va autoritzar l'obertura a titulars amb experiència però sense la llicenciatura de farmàcia, o bé a farmacèutics estrangers per un període de 10 anys, fins que va haver-hi andorrans titulats. Quan es va constituir el Col·legi de Farmacèutics, aquest es va responsabilitzar de l'actuació dels titulars no farmacèutics fins que tots els titulars van ser posseïdors del diploma corresponent.

Per la instal·lació d'establiment de farmàcia per exercir la professió de farmacèutic a Andorra, segons marca la llei, cal disposar de la titulació universitària expedida per una universitat d'Espanya o França i la nacionalitat andorrana, però no hi ha cap limitació per població assistida o distància d'altres farmàcies, com es regula a Espanya a través dels Col·legis de Farmacèutics provincials o a França mitjançant l'Orde des Pharmaciens.

El Reglament de Farmàcies i el de Medicaments aprovats el 1977 són vigents actualment i regulen l'exercici de la professió de farmacèutic, les farmàcies hospitalàries, els establiments de venda a l'engròs de medicaments i parafarmàcia, i el seu control. Resta pendent l'aprovació d'una llei de farmàcies més d'acord amb les necessitats actuals que reguli l'exercici de la professió, tot i que gradualment s'han anat actualitzant aspectes concrets de la professió i de l'àmbit de la salut, com el reglament de inspecció de substàncies mèdiques i perilloses, el decret de creació

---

34 Ordinacions 1962, 27 de juny. Farmàcies i exercici de la professió farmacèutica- Andorrans i estrangers. Ordinacions 1963, 5 de juliol. Farmàcies i exercici de la professió farmacèutica- Nacionalitat dels titulars i requisits. A: *Monumenta Andorrana* 5 (1973), pp. 475-476.

Decret del MI Consell General de 11 de juliol de 1977 pel que es regula l'exercici de professions liberals al Principat d'Andorra. Decret del MI Consell General de 4 d'octubre de 1977 pel que s'aprova el Reglament de Farmàcies. Decret del MI Consell General de 4 d'octubre de 1977 pel que s'aprova el Reglament de Medicaments.

d'un registre de professionals sanitaris, el reglament de la classificació, el transport, l'emmagatzematge i la recollida de les deixalles sanitàries, el decret d'establiment dels nous períodes de prescripció i controls dels medicaments estupefaents de la Taula B, el reglament de substitucions dels professionals de la salut, el decret de regulació del tractament de substitució amb metadona per a persones depenents d'opiacis, el reglament de regulació de la substitució de medicaments, el decret que regula la publicitat de medicaments destinats al públic.³⁵

Després de l'aprovació de la Constitució del 1993, Andorra ha signat tres convenis internacionals sobre estupefaents i psicòtrops: el Conveni de les Nacions Unides contra el tràfic il·lícit d'estupefaents i de substàncies psicòtrops de Viena (19-12-1988) al qual es va adherir el 23 de juliol del 1999, entrant en vigor tres mesos després; la Convenció única sobre estupefaents de Nova York (30-3-1961) al qual es va adherir el 13 de febrer del 2007 (entrat en vigor el 15-3-2007); i el Conveni sobre substàncies psicòtrops de Viena (21-2-1971) al qual es va adherir el mateix 13 de febrer del 2007 i va entrar en vigor el 14 de maig del mateix any.³⁶

Amb l'aparició dels medicaments genèrics, l'any 2011 el Govern va fixar per primera vegada un preu de referència per a determinats medicaments

---

35 Reglament del MI Consell General de 13 de juliol del 1978 pel que s'aprova la reglamentació de la inspecció de substàncies mèdiques i perilloses (actualitzat el 20.11.1979).

Decret del MI Govern de 12 de març de 1987 pel que s'acorda la creació d'un registre de professionals sanitaris. Decret del MI Govern de 2 de març de 1988 pel que s'aprova el Pla de vacunacions sistemàtiques i el calendari vacunal.

Reglament de la classificació, el transport, l'emmagatzematge i la recollida de les deixalles sanitàries (22-7-1993). BOPA núm. 38, 28.7.1993.

Decret pels quals s'estableixen nous períodes de prescripció i controls dels medicaments estupefaents de la Taula B (30-12-1998). BOPA núm. 1, 7.1.1999.

Reglament de substitucions dels professionals de la salut, 26 de gener de 2003.

Decret del 9 d'abril de 2003 pel qual es regula el tractament de substitució amb metadona per a persones depenents d'opiacis al Principat d'Andorra. BOPA núm. 32, 16.4.2003.

Decret pel qual es regula el servei de permanències de les oficines de farmàcia del 14 de maig de 2003. BOPA núm. 43, 21.5.2003.

Decret del 30 de juliol de 2008 d'aprovació del reglament que regula la substitució de medicaments. BOPA núm. 59, 6.8.2008.

Decret d'aprovació del reglament de regulació de la publicitat dels medicaments destinada al públic, de 15 de març del 2012, Ministeri de Salut i Benestar social. Butlletí Oficial del Principat d'Andorra núm. 13, 21.3.2012.

36 *Recull dels Tractats i Acords internacionals vigents al Principat d'Andorra* (2008) Ministeri d'Afers Exteriors. A cura de Jaume Saura Estapà, volum 2, p. 1789-1913. Propostes d'aprovació publicades al BOPA núm. 86 22-11-2006.

contenint els principis actius següents: anastrozol, atorvastatina, bicalutamida, clopidogrel, ebastina, omeprazol i tamsulodina per al seu reembossament per part de la seguretat social.³⁷ Posteriorment, es van afegir a la llista de medicaments amb preu de referència els principis actius esomeprazol, rabeprazol i montelukast.³⁸ El 2013 es va acordar la llista de preparacions magistrals d'ús més freqüent (44) per a ser reembossades, fins aleshores no hi havia una tarifa comuna estipulada, que sí que existia per als productes d'ortopèdia.³⁹

S'espera que el Pla Nacional de Salut 2020 que el Ministeri de Salut i Benestar ha presentat al Consell General recentment, i està en procés d'estudi, pugui aclarir, regular i normalitzar la professió assistencial farmacèutica cara al futur. Malgrat que caldria actualitzar la minsa legislació existent sobre farmàcies, aquesta ha permès un bon funcionament del servei assistencial.

La farmàcia dins la sanitat

L'organització del sistema sanitari té una estructura finançada per l'Estat andorrà, per l'asseguradora de salut pública (Caixa Andorrana de Seguretat Social), per l'usuari i per les altres asseguradores.

Abans de la separació dels poders legislatiu i executiu l'any 1982, el Consell General assumia les tasques referents a la sanitat en la Comissió corresponent. Seguidament, en el primer Consell executiu el conseller de Treball i Benestar social era el responsable de la sanitat, fins que després de l'aprovació de la Constitució es va crear el ministeri de Sanitat, esdevenint, a partir de 1997, ministeri de Salut i Benestar, responsable d'aquest àmbit, i el 2016 Benestar passa al ministeri de l'Interior.

El Ministeri de Salut vetlla així per la protecció de la salut pública mitjançant la seguretat alimentària i de l'aigua de consum humà, i mitjançant la seguretat ambiental (vigilància de les aigües de lleure) que són

---

37 Decret del 16 de març de 2011 d'aprovació de preus de referència de determinats medicaments. BOPA núm. 17, 23.3.2011.

38 Decret del 28 d'octubre de 2015 d'aprovació de preus de referència de determinats medicaments reemborsats per la Caixa Andorrana de Seguretat Social. BOPA núm. 74, 4.11.2015.

39 Decret del 17 d'abril de 2013 d'aprovació del reglament que estableix les tarifes de reemborsament de les fórmules magistrals que són finançades per la Caixa Andorrana de Seguretat Social. BOPA núm. 19, 24.04.2013.

controlats pel laboratori de Salut Pública, i amb l'organització dels serveis sanitaris (els productes i recursos sanitaris i la qualitat assistencial). La promoció de la salut a través de l'educació sanitària a les escoles i els programes i estratègies per a fomentar hàbits saludables també formen part de les seves tasques.

L'any 1997 el Principat d'Andorra es va integrar com a 51è estat membre de la Regió Europea a l'Organització Mundial de la Salut, elaborant el Pla Nacional per a l'Entorn i la Salut. Així mateix els farmacèutics també van participar en el projecte Medicaments Orientats a la Salut, per la correcta utilització dels medicaments promogut el 1999 per a formular una política nacional del medicament a partir de la qual es desenvolupessin una nova llei de farmàcia i unes guies orientadores basades en les bones pràctiques professionals.

En els plans nacionals de prevenció promoguts pel ministeri de Salut i Benestar,⁴⁰ com ara el Pla de vacunacions, el Pla contra les drogodependències, el Pla de prevenció i control de la tuberculosi, el Pla de la detecció precoç del càncer, el Pla de control de la diabetis, l'Estratègia Nacional per a la Nutrició, l'Esport i la Salut, i la normativa relacionada amb la grip, la col·laboració dels farmacèutics comunitaris és essencial.

El Pla de vacunacions sistemàtiques obligatòries des del 1988 s'ha anat adaptant a l'epidemiologia i a les innovacions basades en l'evidència científica de les noves vacunes desenvolupades. La darrera actualització del 3 de febrer del 2016 introdueix l'obligatorietat de la vacuna contra el virus de la varicel·la i contra el meningococ B.⁴¹

La farmacovigilància de productes farmacèutics amb problemes de fabricació o de conservació es rep a través del ministeri i dels distribuïdors, i la retirada és immediata. La notificació dels efectes adversos dels medicaments es realitza seguint el protocol establert pel ministeri de Salut.

Antigament, per tal de ser atès en cas de malaltia o accident a Andorra existia un sistema anomenat d'*igualta* en què els comuns o les famílies contractaven un o dos metges mitjançant el pagament d'un rebut mensual o anual. L'any 1962 es va instaurar una assegurança d'accidents de

---

40 Vegeu els Plans nacionals de prevenció al portal del Ministeri de Salut www.salut.ad

41 Decret del 10 de febrer de 2016 d'actualització del calendari de vacunacions del Pla de vacunacions sistemàtiques obligatòries. BOPA núm. 12, 17.2.2016.

treball obligatòria a tots els obrers i empleats de la indústria, el comerç i l'agricultura que es contractava amb les companyies legalment acreditades al país.⁴²

A partir del 1968 es va crear la Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS), similar al sistema de copagament francès, en què les empreses i els seus treballadors assalariats cotitzaven per la cobertura de malaltia i la branca de jubilació (1:1) el 18% del salari (5% l'assalariat i 13% l'empresari) fins el 2008.⁴³

En el cas dels assalariats la filiació és obligatòria però en el cas d'empresaris i autònoms ha estat voluntària fins l'any 2008, i es contractaven altres assegurances privades. Amb cobertura de la CASS hi ha lliure elecció de metge de família, de metge especialista, de laboratori d'anàlisis clíniques, de radiologia, d'odontologia, de fisioteràpia i rehabilitació, i d'oficina de farmàcia. A cada professional de la salut legalment autoritzat l'usuari abona l'import total de la despesa sanitària, segons una nomenclatura de responsabilitat fixada anualment, i es retorna un percentatge de reembossament de fins el 75 % de la despesa pagada a l'usuari. El professional signava i segellava un full de prestacions per malaltia, en el cas de les oficines de farmàcia incloent les vinyetes (cupó ASSS) dels medicaments espanyols i francesos, que el malalt enviava a la CASS per correu, lliurant-lo personalment o a les bústies de les farmàcies i centres de salut. Des del 2008 amb la presentació de la tarja sanitària, el tràmit es realitza informàticament, enviant les dades dels fulls de prestacions electrònics per via digital diàriament, i seguint la llei de protecció de dades. La quantitat retornada per la CASS a l'usuari es transfereix directament al seu compte bancari en pocs dies. Tot i així, els fulls de prestacions per malaltia segueixen encara vigents en alguns casos.

En el cas d'hospitalització la CASS es fa càrrec del 90% de les despeses directament, i l'usuari abona només el 10% restant en el moment de rebre l'alta mèdica. En virtut dels convenis que la CASS manté amb el govern d'Espanya, el de França i el de Portugal s'asseguren les prestacions sanitàries dels afiliats quan es troben desplaçats en aquests països i necessiten assistència sanitària.

---

42 LLUELLES I LARROSA, Maria Jesús et al. (2004) El segle XX. *La modernització d'Andorra*. Lleida: Pagès Editors.

43 DELGADO I VILLENA, Josep (2015) "El model de seguretat social" a *Models de país per a Andorra 27a Diada Andorrana XLVI Universitat Catalana d'Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, pp. 49-56.

Les funcions de la CASS han estat, i són, el finançament de la sanitat i el finançament de les pensions, tan de vellesa com d'invalidesa, però les funcions de política sanitària i de política social corresponen al ministeri de Salut i Benestar. Fins el 2008 la recaptació va ser suficient per fer front al finançament de la sanitat del país, però el 2011 es van esgotar les reserves acumulades i el Govern va haver de fer-se càrrec del deute de la CASS, que d'altra banda, s'havia fet càrrec de les pensions de jubilació no contributives, funció que no li hauria correspost. A més a més l'estructura demogràfica ha anat sent cada cop més desfavorable des del 1985. Després de trenta anys de funcionament la CASS va incrementar el percentatge de cotització al 20% (5,5% l'assalariat i 14,5% l'empresari) que es repartia equitativament meitat a branca sanitat i meitat a branca jubilació. Fins fa poc temps la cotització seguia sent del 20% del salari brut, però el repartiment havia passat a ser del 12% al fons de vellesa i el 8% al finançament de la sanitat, i a partir de l'abril del 2016 s'ha incrementat la cotització al 22% (6,5% l'assalariat i 15,5 % l'empresa) per poder mantenir les prestacions.

Tradicionalment, tot i no haver signat mai cap conveni amb la CASS com fan cada any altres prestadors sanitaris, les oficines de farmàcia segueixen tàcitament les indicacions rebudes i faciliten a la CASS la informació dels fulls de malaltia, i proporcionen als usuaris tota la informació disponible pel que fa al sistema de prestacions.

Restriccions i impostos a la farmàcia

La tasca que duen a terme les oficines de farmàcia a Andorra a nivell assistencial per a les persones que resideixen al país es similar a les dels territoris veïns. Estan sobredimensionades a causa de la incidència del turisme en tots els sectors incloent el farmacèutic, especialment per l'assistència en el lleure per la pràctica de l'esquí i altres esports de muntanya, tenint en compte les dimensions reduïdes del país i la seva condició d'estat fora de la Unió Europea.

La dispensació de productes farmacèutics és un sector econòmic rellevant entre totes les importacions de productes, tot i comptant que inclou l'adquisició de medicaments per a la farmàcia hospitalària i centres sociosanitaris (aproximadament un 13-15 % de la quantitat total importada). Atès que a Andorra no es fabriquen medicaments, que només se n'expor-

ta una petita quantitat, bàsicament de retorns a laboratoris, la major part de productes farmacèutics s'importen dels països veïns i d'altres països, i s'inclouen dins del capítol 30 a l'Agència Tributària (Antic Servei de Duana) per a l'abonament de les taxes corresponents.⁴⁴

Per sufragar la construcció de la carretera que havia de comunicar Andorra amb la Seu d'Urgell, el 12 de maig 1902, es van haver de crear els primers impostos per l'entrada de mercaderies al país.⁴⁵ Poc abans, el 21 de març del mateix any un decret signat pel síndic general Josep Calva i el secretari general Salvador Sansa prohibia vendre "verins" sense autorització:

"Queda absolutament privat tot individu de les Valls de vendre classe alguna de venenos que puguen envenenar; si solsament podran vendre d'aquestos los Srs. Apotecaris establerts dins les mateixes, mediant prescripció facultativa o autorització de l'Autoritat local, baix pena del cot de la terra y responsabilitats de tots los perjudicis que per incompliment puguin acarrear-se."

Uns anys més tard l'ordinació V del 9 de juny del 1939, signada pel síndic Francesc Cairat i el secretari Bonaventura Riberaygua, va restringir de manera conjunta la importació d'estupefaents i sacarina, segurament a causa de desconeixement tècnic:

"Queda terminantment prohibit d'entrar en les Valls estupefaents i sacarina, sense la deguda autorització de la Sindicatura."

El 1953 a l'entorn dels estupefaents es va prohibir facilitar-los sense l'autorització facultativa del Dr. Nequi, i finalment les ordinacions del 9 de juny del 1961 van fixar les normes concernents a la possessió, intercanvi i ús dels estupefaents especificant el llistat de les substàncies afectades (opi, morfina, coca, cànem indià, i els seus derivats i sals), la sacarina va ser eliminada d'aquest llistat.

En paral·lel, atès que el comerç a Andorra anava agafant embranzida, el nombre de mercaderies gravades amb un impost d'entrada a la Vall també es va anar incrementant a mesura que s'anaven important altres

---

44 Govern d'Andorra, Departament d'Estadística. www.estadistica.ad

45 FITER, Ricard (1973) *Legislació administrativa andorrana. Consell General 1900-1973*. Monuments Andorrana, 5. Andorra: Casal i Vall, pp. 277-354 i 472-476.

productes diversos. Les ordinacions del 1951 van incloure una taxa sobre la sacarina de 25 pessetes per quilo.

No va ser fins a l'ordinació del 21 de juny del 1960 en què es van afegir els productes farmacèutics, que van ser sotmesos a una taxa del 2%. A partir del 1961 l'agent de control duaner podia exigir un certificat d'exportació del país de procedència a l'importador andorrà.

La sacarina va veure disminuir la seva taxa a 10 pessetes per quilo, però els productes farmacèutics van passar a tenir un impost de duana IMI del 4%, als quals es va afegir l'IAC (impost indirecte sobre els activitats comercials) el 2006. La taxa de comerç anual i la taxa d'exercici professional del Govern completen el marc impositiu.

Amb l'aplicació de l'impost general indirecte (IGI), l'any 2012 els productes farmacèutics amb vinyeta cofinançada per la CASS es graven amb un IGI superreduït del 0%, els productes farmacèutics sense vinyeta i publicitaris i la dermofarmàcia i ortopèdia amb un IGI del 4,5%, i la dietètica amb un IGI reduït del 1% del preu base. Els medicaments prescrits amb recepta gaudeixen d'un descompte del 2% del seu preu a reembossar per la CASS.

El fet de poder disposar lliurement de medicaments procedents d'Espanya i França fa que els estocs de les oficines de farmàcia s'incrementin, per a poder escollir les formes de condicionament del país més adients en cada cas. Els productes procedents d'altres països, que arriben amb menys freqüència, obliguen a filar encara més prim en l'elaboració de les comandes per evitar la seva caducitat.

Pel que fa la tasca de vigilància del ministeri de Salut, l'àrea de productes sanitaris adquireix, custòdia i ven els estupefaents a les oficines de farmàcia, que no poden ser adquirits directament als distribuïdors de productes farmacèutics habituals. Pel que fa els psicòtrops, els procedents d'Espanya només es poden adquirir a un distribuïdor andorrà exclusivament, en tant que els procedents de França es poden adquirir al majorista, però únicament una vegada al mes.

En les dades consignades pel Departament d'Estadística en el 2015 la importació de productes farmacèutics s'ha incrementat fins el 2,70 %

del valor total d'importacions.⁴⁶ Es pot observar a la taula 1 annexa que el valor dels productes farmacèutics importats oscil·la entre quasi l'1% l'any 1980 i el 2% l'any 2007 respecte al valor total de productes importats, tenint en compte que engloba tant els importats per les farmàcies com els importats per a l'ús hospitalari (aproximadament un 13-15 % del total), amb tendència a l'alça els següents anys. L'any 2010 va ser del 2,38%, el 2011 del 2,51%, el 2012 del 2,56%, el 2013 del 2,46%, el 2014 de 2,50%, i el 2015 de 2,70%.

El número de visitants entrats a Andorra, entre 7 i 8 milions, amb possible accés a l'adquisició de productes farmacèutics a les oficines de farmàcia compensen la població assistida. Si consideréssim només la població total, la proporció seria d'uns 1.300 habitants per farmàcia, una xifra totalment insostenible. Aquest creixement percentual del valor respecte al total d'importacions és un indicador positiu respecte a la qualitat assistencial de les oficines de farmàcia andorranes, pel que implica de manteniment de la confiança, d'oferiment i disposició dels productes adequats a les necessitats assistencials, i adaptació als canvis continus de la societat actual.

Els productes i els serveis farmacèutics

L'atenció als lesionats per les activitats esportives i de lleure en l'àmbit farmacèutic fa que els antiinflamatoris, analgèsics, anticoagulants i croses siguin els productes més dispensats durant la temporada d'esquí, i també els productes d'ortopèdia com genolleres, turmelleres i canelleres, i els apòsits protectors de silicona. També cal tenir en compte els protectors solars i protectors labials, i els productes per a alleugerir les cremades produïdes per la insolació especialment per les vacances de Pasqua i, a vegades, abans. A final de temporada, o quan el mantell nival no és gaire espès, també són freqüents les ferides obertes que requereixen desinfectants tòpics, antibiòtics de via oral i vacuna antitetànica de record.

Els problemes respiratoris i els problemes gàstrics propis de l'hivern també fan que els productes farmacèutics per alleugerir-los siguin de dispensació freqüent, tant en visitants i turistes com en residents. Les aigües d'Andorra contenen poc calci i força ferro, perquè els terrenys són

---

46 Departament d'Estadística. Ministeri de Finances, Govern d'Andorra. Demografia i població, comerç exterior, desembre 2015. www.estadistica.ad

granítics i de pissarra majoritàriament, i tot i estar controlades sanitàriament, poden causar molèsties a les persones no habituades. Les malalties víriques productores de vòmits i diarrees, i refredats amb mucositat i tos també arriben a Andorra. Els productes per evitar el mareig cinètic també són d'ús freqüent, tant pels que van en automòbil com pels esquiadors en dies emboirats.

En comparació amb la població infantil del país, la dispensació de vacunes amb la recepta mèdica preceptiva, és molt elevada atès que es disposa dels productes francesos que tenen preu inferior als d'Espanya, i a més es disposa de vacunes que no hi estan a la venda. Les vacunes Prevenar 13, Varivax o Varilrix, Rotateq o Rotarix, Bexsero, Gardasil, són productes molt dispensats a les oficines de farmàcia d'Andorra, mentre no passin a ser obligatòries.

Els productes farmacèutics per a la disfunció erèctil com Sildenafil (Viagra) i Tadalafil (Cialis) també són rellevants atès que, des de la seva comercialització el 1998 i el 2011 als Estats Units, ja es podien trobar a Andorra.

Atès que els productes homeopàtics a França són cofinançats per la Seguretat Social, el preu dels grànuls i glòbuls Boiron és més reduït que a Espanya. Les gotes orals de Lehning i els Oligosol de Labcatal també són un reclam a les oficines de farmàcia andorranes.

No deixa de ser curiós com els antiinflamatoris tòpics fabricats en altres països siguin objecte d'adquisició dels visitants: els francesos prefereixen el Reflex espanyol i els espanyols el Baume Saint Bernard francès, tot i que el FlexAll anglès, els pegats Salon Pass del Japó i el Tiger balm de Singapur també siguin dels més apreciats.⁴⁷

Les Aspirines Usines du Rhône que des dels anys 60, i durant molts anys, van ser el medicament més venut a les oficines de farmàcia andorranes, han perdut pes en front de l'Aspirine Oberlin 500 mg amb vitamina C efervescent, que fins l'any 2006 va ser el medicament més venut. Tot i ser un fàrmac de més de cent anys des de la seva patent, i que el 1982 van rebre el premi Nobel els investigadors del seu efecte anticoagulant, com a analgèsic ha estat reemplaçat per l'ibuprofè arreu. A França existeix

---

47 MACH I BUCH, Àngels (2012) "El turisme farmacèutic al Pirineu". *Ibix*. Annals 2010-2011, núm. 7, Centre d'Estudis del Ripollès, pp. 409-428.

en formats de 200 i 400 mg únicament, per aquesta raó el format de 600 mg en comprimits espanyol és un dels productes buscats pels francesos.

A Andorra es poden trobar presentacions de Melatonina de 3 mg, 5 mg i fins a 10 mg procedents dels Estats Units d'Amèrica, quan a Europa encara no estava autoritzada i ara ho està en concentracions com a màxim de 1,95 mg. I també els comprimits per les articulacions Osteo Bi-flex triple acció, la eficaç combinació de condroitin sulfat, glucosamina, col·lagen, àcid hialurònic, vitamina C, manganès, bor i 5-Loxin extret de *Boswellia serrata*.

Finalment la sacarina Hermesetes procedent de Suïssa, especialment en els envasos de 2.500 comprimits, també és un dels productes estrella de les oficines de farmàcia andorranes, per part dels visitants del nord i del sud.

Pel que fa l'assistència farmacèutica clàssica, als usuaris residents al país, cal tenir en compte el tractament de les malalties cròniques habituals com la hipertensió, la hipercolesterolèmia i la diabetis. Els betabloquejants i diürètics, les estatines, i els antidiabètics orals són els medicaments més prescrits. El control de l'adherència als tractaments, sent una població reduïda, resulta més fàcil, com també el control d'interaccions entre medicaments en pacients polimedicats per malalties cròniques.

Els medicaments més dispensats a la farmàcia de vila i de peu de pistes d'esquí de Canillo l'any 2015 per número d'envasos són: Ibuprofè 600 mg, Omeprazol 20 mg, Paracetamol 1 g, Voltaren 50 mg i Baume Saint Bernard, sent el més venut per import l'enoxaparina Clexane 40 mg 10 xeringues. En comparació amb una farmàcia de Badalona, els més dispensats per nombre són: Omeprazol, Paracetamol, Adiro, Simvastatina i Ibuprofè. Hi ha poques diferències pel que fa l'assistència comunitària en els analgèsics i protectors gàstrics, en canvi el més venut per preu és la insulina Lantus Solostar 5 plomes. En el cas d'una farmàcia al Pas de la Casa a peu de pistes d'esquí amb freqüentació de turisme francès, els productes més venuts són: Reflex aerosol, el paracetamol francès Doli-prane 1 g, Ibuprofè 600 mg, Arnica montana 9CH grànuls homeopàtics, i Voltaren retard 75 mg, tot i que l'Omeprazol és al 7è lloc.

En l'annex es compara en la taula 3 els fàrmacs més dispensats l'any 2015 en farmàcies d'Andorra a Canillo, el Pas de la Casa, la Massana, Andorra la Vella, Sant Julià de Lòria, Escaldes-Engordany i d'una gran

ciutat catalana: Badalona. Segons la ubicació rural o urbana o bé en zona comercial turística de l'oficina de farmàcia els productes dispensats canvien més en el cas de productes de preu elevat que en el cas dels productes més dispensats per unitats.

La gran quantitat d'informació que es troba a la xarxa fa que el farmacèutic hagi de mantenir una formació actualitzada per tal de poder donar raons de pes amb rigor les informacions malenteses o errònies amb els usuaris. En un moment de creixement en les deteccions de les intoleràncies alimentaries (gluten, lactosa), les reaccions a conservants i colorants, les al·lèrgies, les atòpies i altres processos inflamatoris dèrmics, és important el domini de la composició dels productes farmacèutics, per tal d'evitar reaccions negatives als excipients.

Pel que fa els valors afegits a la dispensació que realitzen les farmàcies a Espanya com el programa de detecció del risc cardiovascular a 10 anys, la detecció precoç de càncer de colon i recte i la detecció de VIH mitjançant el test ràpid,⁴⁸ a Andorra es disposa d'una xarxa àmplia de laboratoris d'anàlisis clíniques de fàcil accés i de preses de mostres en farmàcies que s'analitzen als laboratoris. El programa de manteniment amb metadona i intercanvi de xeringues es realitza directament a l'hospital. El sistema personalitzat de dosificació es du a terme a les oficines de farmàcia a petició dels usuaris, tot i que hi ha poca tradició d'ús, en canvi el programa de cessació tabàquica ha tingut més èxit a rel de la Llei de protecció contra el tabaquisme passiu ambiental aprovada el 2012 i la conscienciació dels fumadors.⁴⁹

A causa dels problemes respiratoris de tipus inflamatoris i per l'altitud, és habitual la formació dels pacients en l'ús dels inhaladors a les farmàcies. I també és habitual la formació per l'ús dels suplementes i complements dietètics en la nutrició per a activitats esportives.

La participació activa de les farmàcies andorranes en el Programa de la Prevenció i Control de la Tuberculosi, en la dispensació i control de l'adherència al tractament, ha influït en la reducció al país de la taxa d'incidència per 100.000 habitants de 15,2 el 1997 a 7,1 el 2014.

---

48 Vegeu portal del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona www.cofb.org

49 Llei 7/2012 del 17 de maig de protecció contra el tabaquisme passiu ambiental. BOPA Núm. 27 (13.6.2012), d'aplicació el 13 de desembre del mateix any.

Pel que fa la prova pilot MAAS de la diabetis mellitus 2 iniciada a finals del 2014, i que posa en coordinació metges, infermers i farmacèutics, per la millora de l'atenció a la persona diabètica amb una atenció integral més eficient del tractament encara no s'han obtingut resultats significatius.

El model d'assistència en el marc europeu

Tot i la diversitat existent en els models farmacèutics de cada país, i a diferència del sistema desregulat característic dels Estats Units,⁵⁰ als països que formen part de la Unió Europea existeixen dos tipus de regulació d'establiments farmacèutics: els que són de model liberal anglosaxó i els que són de model professional mediterrani, també models mixtos d'ambdós. Segons com sigui la propietat de la farmàcia, en 13 dels 27 països de la UE la propietat està limitada a farmacèutics i aglutinen el 67 % de les farmàcies d'Europa. Segons els criteris per al seu establiment, en 15 països dels 27 hi ha criteris geogràfics i/o demogràfics per l'establiment d'una farmàcia, i aglutinen el 63,9% de les farmàcies d'Europa. Segons la distribució de medicaments, en 16 països dels 27 els medicaments sense recepta es dispensen només en les farmàcies, i aglutinen el 63,9 % de les farmàcies.⁵¹

El model regulat mediterrani ofereix major accessibilitat, en disposar de més farmàcies i millor distribuïdes, millor nivell de qualitat en la dispensació i serveis i valor afegit, i preus més baixos en medicaments sense recepta.⁵² El fet que una sola persona pugui ser propietària de diverses farmàcies, que els magatzems de distribució tinguin participació en farmàcies privades, que la indústria farmacèutica tingui farmàcies, que les farmàcies hospitalàries puguin estar obertes al públic durant 24 hores, la venda de medicaments per Internet, l'obligació de ser farmacèutic per ser titular d'una farmàcia, la propietat d'una o varies farmàcies per part d'una societat anònima o la incompatibilitat d'explotació d'una farmàcia i l'exercici d'una altra professió simultàniament són temes que enfronten

---

50 RIU, Inma (2005) *Ámbito Farmacéutico: Oficina de farmacia*. "La farmacia en Estados Unidos. En manos de las leyes del mercado" OFFARM vol.24 Núm. 3 març 2005, p. 90-94.

51 Consejo General de Colegios Oficiales de Farmacéuticos. Informe "Los modelos de farmacia en la Unión Europea". Desembre 2007.

52 MI Colegio Oficial de Farmacéuticos de Valencia- Federación Empresarial de Farmacéuticos Españoles (2007) "Marco legal comparado de la Farmacia en Europa. El modelo español de Farmacia referente para el futuro de la farmacia en Europa. Juny 2007.

la Comissió Europea i els governs dels països membres en l'assoliment d'un model homogeni.⁵³ En un canvi del model de la prestació actual a un model de mercat més competitiu no està clar si l'abaratiment de la despesa en medicaments produeixi un benestar social millor sense danyar el dret de les persones a la salut.⁵⁴ A Infarma 2014, els representants d'Alemanya, França, Itàlia i Portugal denunciaven que les polítiques de retallada de la despesa en medicaments està posant en risc la viabilitat de la xarxa farmacèutica.⁵⁵

El model farmacèutic d'Andorra, a part de compartir alguns aspectes dels dos models anteriors, hi afegeix especificitats com no tenir altres limitacions que la nacionalitat, que amb l'obertura econòmica ha desaparegut, i el títol acadèmic del farmacèutic. Per tal de poder mantenir el nivell de qualitat assistencial i la sostenibilitat econòmica, cal agrupar-se per compartir compres i obtenir preus més reduïts. Per poder donar una assistència òptima cal que els estocs de les farmàcies siguin adequats i tinguin la rotació convenient. Si no és així el model podria ja no ser sostenible econòmicament.

Conclusions

El Principat d'Andorra té una història i unes peculiaritats que el diferencien d'altres territoris també en l'àmbit de la farmàcia. Tot i ser un petit territori als Pirineus i no ser un Estat fins al 1993, ha tingut assistència farmacèutica des d'abans del 1859, i s'ha anat adaptant a la recuperació de la població des dels anys 1930, i a la transformació comercial a partir de 1960. Des d'aleshores l'economia del país s'ha sustentat en el comerç per una diferenciació de productes i de preu, repercutint en l'assistència farmacèutica. L'evolució del país cap a una societat de serveis, altament terciaritzada amb el turisme de lleure, de neu i de natura hi ha acabat d'incidir.

La seva condició fronterera de país tercer li ha permès proveir-se de

---

53 NIETO, Juan. ¿Es posible un modelo farmacéutico único? El Global.net <http://www.elglobal.net/noticias-medicamento/articulo.aspx?idart=324264&idcat=504&tipo=2>

IMFarmacias núm. 37. Anuario 2012-2013 (2013) "Modelos farmacéuticos y Europa, ¿es posible un acuerdo?" Farmacia Comunitaria. Informe del sector, pp.124-131.

54 El modelo de farmacia español frente a otras propuestas. XV Congreso de Derecho Sanitario, Madrid, 2008.

55 INFARMA, nota de premsa 26 de març 2014, Madrid.

productes farmacèutics autoritzats de qualsevol país del món, tot i que la major part de les importacions provenen d'Espanya i França, i algunes dels altres països de la Unió Europea, de Suïssa, dels Estats Units d'Amèrica, o altres països del món, complementant mancances i desitjos assistencials dels veïns del sud i del nord.

La seva especificitat territorial, nacional i estatal han caracteritzat diferentment el seu model assistencial comunitari a nivell farmacèutic respecte als territoris veïns en els darrers 50 anys.

En el vessant assistencial les oficines de farmàcia comunitària andorranes cobreixen la dispensació per a la població resident, que són força similars a les oficines catalanes, els relacionats amb el turisme, i els productes farmacèutics d'interès cosmopolita.

El nombre d'oficines de farmàcia al país s'ha incrementat exponencialment des dels anys 60, però sembla haver arribat a un sostre els darrers 10 anys. La sostenibilitat de les oficines de farmàcia a Andorra no depèn únicament de la població resident, sinó també de les dispensacions als visitants.

El turisme de neu actualment és el motor de l'economia del país i també de les oficines de farmàcia, en especial a les parròquies altes, on la xifra de vendes durant els quatre mesos d'esquí és quasi equivalent a la resta de l'any. L'efecte del canvi climàtic sobre el país i la seva incidència sobre la neu planteja un repte sobre el futur.

He dit

Referències bibliogràfiques

- ADELLACH BARÓ, Bonaventura; GANYET SOLÉ, Ramon (1977) *Estadístiques de les Valls d'Andorra*. Andorra: MI Consell General.
- ALBERT I CORP, Esteve (1993) *Els quaranta anys del creixement d'Andorra (1930-1970)*. Andorra: Ed. Andorra, p. 73.
- Andorra'09, '10, '11, '12, '13, i '14. El país en xifres. Edicions Crèdit Andorrà. 2010-2015.
- ANDREU-ALABARTA, Elene; INSA ESCRIVÀ, José Antonio (2010) *Manual de calidad en la oficina de farmacia*. Nau Llibres-Edicions Culturals Valencianes, València.
- ATMETLLA BENAVENT, Emilio (2002) *Marketing Farmacéutico. Estrategias de éxito para los medicamentos de prescripción*. Ediciones Gestión 2000, Barcelona.
- BUTLLETÍ OFICIAL DEL PRINCIPAT D'ANDORRA (BOPA).
- BRICALL, Josep M. et al. (1975) *Estructura i perspectives de l'economia andorrana*. Edicions 62, Barcelona, p. 44 i 377.
- BROGGI, Moisès (2001) *Memòries d'un cirurgià*. Barcelona: Edicions 62.
- BRUGAT I MARTÍ, Jaume (1986) *El Pas de la Casa, història d'un poble sense història*. Figueres: s.n.
- BRUTAILS Jean-Auguste (1965) *La Coutume d'Andorre*. Monumenta Andorrana 1. Andorra: Casal i Vall, p. 43-44.
- CARMONA I CORNET, Anna Maria (2002) *Economia i gestió farmacèutiques*. Signo Impressió Gràfica, Sant Boi de Llobregat, Barcelona.
- COL·LEGI OFICIAL DE FARMACÈUTICS DE BARCELONA www.cofb.org
- COMAS D'ARGEMIR, Dolors; PUJADAS, Joan Josep (1997) *Andorra, un país de frontera. Estudi etnogràfic dels canvis econòmics, socials i culturals*. Barcelona: Ed. Altafulla.
- CONSELLERIA DE TREBALL I BENESTAR SOCIAL (1989) *Recull de legislació sanitària*. Andorra: ANDORRA GOVERN.

- CONSEJO GENERAL DE COLEGIOS OFICIALES DE FARMACÉUTICOS (2007) Informe “Los modelos de farmacia en la Unión Europea”.
- DELGADO I VILLENNA, Josep (2015) “El model de seguretat social” a *Models de país per a Andorra 27a Diada Andorrana XLVI Universitat Catalana d’Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 49-56.
- DOMENJÓ i COLL, Isidre. “Trementinaires: de l’oblit a la identitat” a *Natura i cultura al Pirineu. 12es Trobades Culturals Pirinenques*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2016, en premsa.
- ESTEVA DE SAGRERA, Joan. “Farmàcia, Professió Farmacèutica i Mite”. Discurs llegit a l’acte d’ingrés com Acadèmic Numerari de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya el dia 17 de novembre del 2014. Barcelona, 2014:98.
- FARMÀCIA INTERNACIONAL. Dietaris de les compres que efectuen els clients (29-11-1940 al 20-4-1941. Arxiu Nacional d’Andorra microfilm ACAP, L-73; (núm.1921-2329).
- FITER, Ricard (1973) *Legislació administrativa andorrana. Consell General 1900-1973*. Monumenta Andorrana, 5. Andorra: Casal i Vall, p. 277-354 i 472-476.
- GOVERN D’ANDORRA (1985) Andorra. Recull estadístic 1985. Publicacions del MI Govern.
- GOVERN D’ANDORRA. Anuari estadístic 2008, 2009, 2010. CD-Rom. Departament d’Estadística.
- GOVERN D’ANDORRA. Butlletí mensual de Conjuntura. Servei d’Estudis, Ministeri de Finances, 1994 a 2004.
- GOVERN D’ANDORRA. Departament d’Estadística. Ministeri de Finances. Demografia i població, comerç exterior, 2011 a 2016. www.estadistica.ad
- GOVERN D’ANDORRA. Ministeri d’Afers Exteriors (2008) *Recull dels Tractats i Acords internacionals vigents al Principat d’Andorra*. A cura de Jaume Saura Estapà, volum 2, p. 1789-1913.
- GRANDA, Enrique. Modelos de farmacia: comparativa europea. ¿Somos diferentes? Farmacia profesional vol. 25. Núm. 02. Marzo-Abril

2011. <http://www.elsevier.es/es-revista-farmacia-profesional-3-articulo-modelos-farmacia-comparativa-europea-somos-90000417>

- GUERRERO UBACH, Caterina (2001) *Perfils andorrans del segle XX*. Lleida: Pagès Edicions.
- IMFarmacias núm. 37 (2013) “Modelos farmacéuticos y Europa ¿es posible un acuerdo?” *Farmacia Comunitaria. Informe del sector*, p. 124-131.
- IM Farmacias. 5 novembre 2015. <http://www.imfarmacias.es/noticia/8166/espana-es-el-pais-con-mas-farmacias-por-habitante>
- IRACULIS ARREGUI, Nerea (2008) “La publicidad de los medicamentos.” Monografía nº 2/2008. *Revista de Derecho de la Competencia y la Distribución*. Ed. La Ley grupo Wolters Kluwer España.
- JORDI I GONZÀLEZ, Ramon (1997) *Aportació a la història de la farmàcia catalana (1285-1997)*. Girona: Fundació Uriach 1838, p. 44-45 i 218.
- LLUELLES I LARROSA, Maria Jesús *et al.* (2004) *El segle XX. La modernització d'Andorra*. Lleida: Pagès Editors.
- MACH I BUCH, Àngels (2005) “Les dones i la ciència al Pirineu, el cas d'Andorra”. *Ripacurtia* 3. Benavarri, Ribagorça, p. 109- 138.
- MACH I BUCH, Àngels (2012) “Antecedents i moment actual de les oficines de farmàcia a Andorra”. *Rev. Soc. Cat. Hist. Farm.*, 7 (21), p. 33-38. ISSN 1887-908X.
- MACH I BUCH, Àngels (2012) “El turisme farmacèutic al Pirineu”. *Ibix. Annals 2010-2011*, núm. 7, Centre d'Estudis del Ripollès, p. 409-428.
- MACH I BUCH, Àngels (2013) “Aproximació a una història andorrana de la farmàcia” a *Ker Revista del Grup de Recerca de Cerdanya*. Núm. 6, p. 67-72.
- MARTI I MANDICÓ, Jaume (1998) “100 anys de l'aspirina” a *Recull de conferències 1997*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 170-190.
- MENEU R, PEIRÓ S. (2004) *Elementos para la gestión de la prescripción y la prestación farmacéutica*. Barcelona: Ed. Masson.

- MI Colegio Oficial de Farmacéuticos de Valencia- Federación Empresarial de Farmacéuticos Españoles. “Marco legal comparado de la Farmacia en Europa. El modelo español de Farmacia referente para el futuro de la farmacia en Europa”. Junio 2007.
- NIETO, Juan (2008) ¿Es posible un modelo farmacéutico único? El Global.net www.elglobal.net/noticias-medicamento/articulo.aspx?idart=324264&idcat=504&tipo=2
- PALAU I MARTI Montserrat (1987) *Andorra, història, institucions, costums*. Lleida: Virgili & Pagès SA, p. 64-65.
- PALLARÈS I DARSA, Manuel (2003) “Evolució de la medicina a Andorra (1968-2000)” a *Una història d’Andorra, temàtica. 15a Diada Andorrana XXXIV Universitat Catalana d’Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 165-169.
- PLA I NAUDI, Albert (2000) *Memòries d’un metge*. Edicions Diari d’Andorra: Andorra, p. 138.
- PLANAS, Marta; VIGUÉ, Jordi; GUILLAMET, Jordi; LLOVERA, Xavier; RODRIGUEZ ROSSA, Francesc (1989) *Andorra Romànica I*. Col·lecció de monografies del Patrimoni Artístic Nacional. Conselleria d’Educació i Cultura. Govern d’Andorra, p. 131, 149, 177.
- PUIG-JUNOY, Jaume (2005) *The Public Financing of Pharmaceuticals, An Economic Approach*. Edward Elgar. Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA.
- RÍOS Fernando de los (1920) *Vida e Instituciones del pueblo de Andorra. Una supervivencia señorial*. Madrid, p. 14.
- RIOS I RIUS, David (2014) “La inversió estrangera a Andorra, un llarg camí recorregut” a *Andorra i l’obertura econòmica. 25a Diada Andorrana XLIV Universitat Catalana d’Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 55-68.
- RIU, Inma (2005) *Ámbito Farmacéutico: Oficina de farmacia. “La farmacia en Estados Unidos. En manos de las leyes del mercado”* OFFARM vol.24 Núm.3 marzo 2005, p.90-94. http://apps.elsevier.es/watermark/ctl_servlet?_f=10&pident_articulo=13072949&pident_usuario=0&pcontactid=&pident_revista=4&ty=170&accion=L&origen=zonadelectura&web=www.elsevier.es&lan=es&fichero=4v24n03a13072949pdf001.pdf

- RODRÍGUEZ I GALAN, Cristina (2015) “Model de salut pública dins d’un marc de model de país” a *Models de país per a Andorra. 27a Diada Andorrana XLVI Universitat Catalana d’Estiu*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 35-40.
- RONCHERA, Montserrat; TURMO M Victòria (2005) *Pioners. Testimoni dels emprenedors d’un país*. Andorra: Andbanc, p. 42-45, p. 164-168.
- SABATÉ I CASELLAS, Ferran (2015) *Política i sanitat a Catalunya. Segles XIX i XX*. Manresa: Publicacions de l’Arxiu Històric de les Ciències de la Salut.
- VILLARÓ, Albert; POY, Ricard; Molines Patrimonis (2012) *Unes memòries possibles del Doctor Molines*. Casa Molines i Fundació Valentí Claverol, Andorra.
- XV Congreso de Derecho Sanitario. El modelo de farmacia español frente a otras propuestas. Madrid, 2008.

ANNEX

Taula 1. Importació de productes farmacèutics a Andorra, nombre de farmàcies i nombre de turistes anys 1980-2015.

Taula 2. Valor de les importacions de productes farmacèutics per països l'any 2015.

Taula 3. Comparació de productes dispensats en oficines de farmàcia de Canillo, de Badalona, i d'altres parròquies andorranes durant l'any 2015.

Taula 1. Importació de productes farmacèutics a Andorra, nombre de farmàcies i nombre de turistes anys 1980-2015.

Any	Importacions totals	Import. prod.farm.	% s/total	Número	Nºhab/ fcia	Població	Frontera Espanya	Frontera França	Total	
	Milions de ptes.	Milions de ptes.		farmàcies			pas de turistes	pas de turistes	turistes	
1980	32.738	321	0,98%	22	1.518,00	33.396				
1981	35.169	380	1,08%	22	1.621,36	35.670				
1982	34.765	408	1,17%	24	1.560,21	37.445				
1983	39.948	645	1,61%	26	1.488,46	38.700				
1984	45.073	439	0,97%	26	1.598,81	41.569				
1985	64.752	562	0,87%	26	1.715,23	44.596	s.d.	s.d.	776.386	1)
1986	74.305	687	0,92%	26	1.806,77	46.976	1.634.582	908.237	2.542.819	1)
	euros	euros								
1987	510.837.123	4.296.871	0,84%	26	1.882,04	48.933	1.670.024	s.d.	1.670.024	1)
1988	553.037.793	4.795.223	0,87%	25	2.021,12	50.528	1.859.616	376.326	2.235.942	1) a)
1989	616.793.029	5.331.428	0,86%	31	1.639,55	50.826	1.947.079	1.141.317	3.088.396	1)
1990	702.682.488	6.710.972	0,96%	36	1.514,08	54.507	1.949.065	1.103.335	3.052.400	1)
1991	719.260.884	6.710.972	0,93%	38	1.553,89	59.048	1.977.254	906.765	2.884.019	1) b)
1992	699.486.994	7.854.329	1,12%	40	1.539,98	61.599	1.728.557	860.327	2.588.884	1) c)
1993	714.179.575	9.606.360	1,35%	42	1.553,02	65.227	1.639.043	644.826	2.283.869	1)
1994	749.173.604	9.871.040	1,32%	42	1.531,21	64.311	548.375	965.529	1.513.904	1) d)
1995	790.828.296	10.079.544	1,27%	43	1.485,09	63.859	s.d.	661.568	661.568	1) e)
1996	813.284.088	10.977.145	1,35%	43	1.499,51	64.479	613.115	687.850	1.300.965	1) f)
1997	931.221.268	11.098.773	1,19%	43	1.518,74	65.306	2.405.101	1.308.703	3.713.804	1)
1998	953.207.882	12.562.766	1,32%	46	1.432,11	65.877	2.686.796	1.387.561	4.074.357	1)
1999	1.009.358.944	15.865.023	1,57%	48	1.374,40	65.971	5.541.200	3.880.566	9.421.766	2)
2000	1.111.023.245	14.982.032	1,35%	50	1.316,88	65.844	6.561.575	4.429.710	10.991.285	2)
2001	1.161.519.129	15.054.878	1,30%	51	1.300,67	66.334	6.901.863	4.449.393	11.351.256	2)
2002	1.269.140.118	17.606.534	1,39%	53	1.267,15	67.159	7.014.669	4.493.029	11.507.698	2)
2003	1.336.293.438	20.724.620	1,55%	53	1.364,53	72.320	7.012.244	4.588.427	11.600.671	2)
2004	1.411.255.047	22.690.938	1,61%	55	1.397,73	76.875	7.087.423	4.581.037	11.668.460	2)
2005	1.441.544.512	24.537.457	1,70%	56	1.402,66	78.549	6.831.168	4.218.322	11.049.490	2)
2006	1.416.664.082	26.085.587	1,84%	58	1.400,38	81.222	6.731.560	4.005.162	10.736.722	2)
2007	1.396.171.249	28.341.313	2,03%	59	1.409,10	83.137	6.752.583	3.990.618	10.743.201	2)
2008	1.313.622.575	28.203.950	2,15%	59	1.431,93	84.484	6.393.397	3.800.352	10.193.749	2)
2009	1.138.070.961	29.419.943	2,59%	59	1.425,12	84.082	5.557.152	3.554.707	9.111.859	2)
2010	1.142.846.557	27.231.680	2,38%	58	1.465,78	85.015	2.944.876	1.286.873	8,5 M	1)
2011	1.148.935.648	28.899.306	2,51%	58	1.346,81	78.115	2.770.298	1.407.819	7.982.878	1)
2012	1.102.681.013	28.326.079	2,56%	58	1.314,59	76.246	2.700.684	1.410.844	7.900.440	1)
2013	1.128.046.896	27.785.002	2,46%	57	1.335,05	76.098	2.707.252	1.310.138	7.676.232	1)
2014	1.175.045.836	29.433.227	2,50%	56	1.374,09	76.949	2.713.452	1.369.071	7.796.770	1)
2015	1.168.537.366	31.655.679	2,70%	57	1.368,67	78.014	s.d.	s.d.	s.d.	

Notes: s.d. = sense dades

1) comtatge per nº de vehicles pas de frontera

2) comtatge per nº de visitants per frontera. Total comptant turistes (que pernecten) i excursionistes (que no pernecten)

a) frontera francesa només ago / set / oct / des

b) fr. fr. menys jul

c) frontera espanyola menys mai / nov

d) frontera espanyola només gen / feb / mar

e) només frontera francesa

f) frontera francesa només jun a nov / frontera espanyola només oct / nov / des

Font: Conselleria de Finances. Direcció de Duanes (1980-1985) - Ministeri de Finances. Servei d'Estudis (1986-2009) - Govern d'Andorra i Cambra de Comerç, Indústria i Serveis. Andorra en xifres 2015 - Crèdit Andorrà. Andorra'09, '10, '11, '12, '13, '14. El país en xifres.

Taula 2. Valor de les importacions de productes farmacèutics per països l'any 2015.

País	País de procedència	Valor en euros
AT	Àustria	€ 9.870,0
BE	Bèlgica	€ 746,5
CA	Canadà	€ 8.972,8
CH	Suïssa	€ 74.103,0
CN	Xina	€ 10.835,8
DE	Alemanya	€ 364.067,5
ES	Espanya	€ 21.146.913,4
FR	França	€ 8.369.328,6
GB	Gran Bretanya	€ 497.728,9
GR	Grècia	€ 88.922,8
HK	Hong Kong	€ 65,4
IE	Irlanda	€ 216.455,5
IT	Itàlia	€ 65.070,8
MY	Malàisia	€ 64,4
NL	Holanda	€ 1.392,0
NO	Noruega	€ 1.491,0
SG	Singapur	€ 38.459,2
TH	Tailàndia	€ 5.141,0
TR	Turquia	€ 472.822,5
US	EE-UU	€ 219.282,7
	Altres països	€ 63.945,2
		€ 31.655.679,1

Taula 3. Comparació de productes dispensats en oficines de farmàcia de Canillo, de Badalona, i d'altres parròquies andorranes durant l'any 2015.

FARMACIA A CANILLO		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	ARTICLES MÉS VENUTS PER IMPORT
1	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR RECUB	CLEXANE 40 MG 10 JERINGAS
2	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 CAPSULAS	FORSTEO STYLO SC (F)
3	EFFERALGAN 1G 20 COMPR EFERV	PREVENAR 13 SER. (F)
4	VOLTAREN 50 MG 40 COMPRIMIDOS ENTER	CIALIS 5 MG 28 COMPRIMIDOS
5	BAUME SAINT BERNARD TUB 100 G (F)	SYMBICORT TURBUHALER 320 MG INHAL
6	PARACETAMOL CINFA 1G 20 COMPRIMIDOS	VARIVAX SER. (F)
7	FRENADOL COMPLEX 10 SOBRES	CIALIS 20 MG 8 TABLETS (TK)
8	NOLOTIL 20 CAPSULAS	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 CAPSULAS
9	DALSY 2% 100 MG/5ML SUSPENSION	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)
10	ENANTYUM 25 MG 20 COMPRIMIDOS RECUB	BEXSERO SER. (F)
11	ATORVASTATINA CINFA 10MG EFG 28 COM	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR
12	RESPIBIEN 0,05% NEBULIZADOR 15ML	XARELTO 15 MG 28 COMPRIMIDOS
13	VENTOLIN INHALADOR 100MCG/PULS	AZILECT 1 MG CPR 30 (F)
14	FLUMIL FORTE 600MG COMPRIMIDOS EFERV	SYMBICORT TURBUHALER 400 MG INHAL (F)
15	ISDIN PROTECTOR LABIAL F-15 4G	FRENADOL COMPLEX 10 SOBRES
16	SEGURIL 40 MG 30 COMPRIMIDOS	BAUME SAINT BERNARD TUBE 100 G (F)
17	ADIRO 100 MG 30 COMPRIMIDOS RECUB	EFFICIB 56 COMPRIMIDOS
18	ZALDIAR 20 COMPRIMIDOS	CROSSES BASTONS ANGELOS BIRREG
19	PARACETAMOL CINFA 1G 40 COMPRIMIDOS	EZETROL CPR 28 (F)
20	FLUDAN CODEINA SOL. ORAL 200ML	SPIRIVA HANDIHALER
FARMACIA DE BARRI A BADALONA		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER IMPORT
1	OMEPRAZOL 20 MG 28 CAPSULAS	LANTUS SOLOSTAR 5 PLUMAS
2	PARACETAMOL 1 G 40 COMPRIMIDOS	ABSTRAL 100 MCG 30 COMPRIMIDOS
3	ADIRO 100 MG 30 COMPRIMIDOS	ZEBINIX 800 MG 30 COMPRIMIDOS
4	SIMVASTATINA BAYVIT 20 MG 28 COMPR	ADVAGRAF 5 MG 30 CAPSULAS
5	IBUPROFENO NORMON EFG 600 MG 40 C	AZILECT 1 MG 30 COMPRIMIDOS
6	HIDROSALURETIL 50 MG 20 COMPRIMIDOS	PROLIA 60MG 1 JERINGA
7	METFORMINA CINFA 850 MG 50 COMPR RECUB	PECFENT 100 MG NEB
8	AMLODIPINO NORMON EFG 5 MG 30 COMPR	KEPPRA 1000 MG 30 COMPRIMIDOS
9	ORFIDAL 1 MG 50 COMPRIMIDOS	SPIRIVA HANDIHALER
10	LORAZEPAM NORMON 1 MG 50 C	VERSATIS 5% APOSITOS ADHE
11	FUROSEMIDA CINFA EFG 40 MG 30 COMPR	LYRICA 75 MG 56 CAPSULAS
12	SUPO VILARDELL ADU 18U	RISPERDAL CONSTA 50 MG VIAL
13	SINTROM 4MG 20 COMPRIMIDOS	EZETROL 10 MG 28 COMPRIMIDOS
14	SIMVASTATINA BAYVIT 10 MG 28 COMPR	OMEPRAZOL 20 MG 28 CAPSULAS
15	ATORVASTATINA STADA EFG 20 MG 28 COMPR	KEPPRA 500 MG 30 COMPRIMIDOS
16	SIMVASTATINA BAYVIT 40 MG 28 COMPR	AVIDART 0,5 MG 30 CAPSULAS
17	ENANTYUM 25 MG 20 COMPRIMIDOS	ABILIFY 5 MG 28 COMPRIMIDOS
18	VENTOLIN INHAL	CONDRO SAN 400 MG 60 CAPSULAS
19	ENALAPRIL HCTZ BAYVIT EFG 20 MG 28 C	INVEGA 3 MG 28 COMPRIMIDOS
20	DOLOCATIL EFG 1G 40 COMPRIMIDOS	ADVAGRAF 1 MG 60 CAPSULAS LIB PROL

FARMÀCIA AL PAS DE LA CASA		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	
1	REFLEX AEROSOL	
2	DOLIPRANE 1G 8 CPR (F)	
3	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	
4	ARNICA MONTANA 9CH GRANULES BOIRON (F)	
5	VOLTAREN RETARD 75 MG 40 COMPR	
6	BOLTIN 28 COMPR	
7	OMEPRAZOL TECNIGEN 20 MG 28 COMPR	
8	IBUPROFENO PENSA 400 MG 30 COMPR	
9	DERINOX SOL NAS 15 ML (F)	
10	EFFERALGAN 1 G 40 COMPR EF	
11	FERVEX ADULTES SACHETS 8 U (F)	
12	RESPIBIEN 15 ML	
13	VOLTAREN RETARD 100 MG 20 COMPR	
14	PARACETAMOL PENSA 1 G 40 COMPR	
15	NOLOTIL 20 CAPS	
16	NUROFEN 400 MG 12 COMPR	
17	SAINT BERNARD BAUME 100 gr (F)	
18	SPASFON LYOC 10 UN (F)	
19	CITRATE DE BETAINE 20 CPR EFF (F)	
20	VICKS SINEX SENSI 15 ML	
FARMÀCIA A LA MASSANA		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	ARTICLES MÉS VENUTS PER IMPORT
1	OMEPRAZOL RIMIFAR 20 MG 28 COMPR	NUTROPINAQ 10 MG (UK)
2	IBUPROFENO TEVA 600 MG 40 COMPR	SAIZEN 20 MG
3	PARACETAMOL TEVA 1 G 40 COMPR	CRESTOR 10 MG 28 COMPR
4	ALPRAZOLAM CINFA 0,25 MG 30 COMPR	VACUNES AL-LERGÈNIQUES DESENSIBILITZ.
5	ADIRO 100 MG 30 COMPR	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)
6	ENVÀS RECOLLIDA MOSTRA 100 ML	XARELTO 20 MG 28 COMPR
7	ATORVASTATINA TEVA 10 MG 28 COMPR	SYMBICORT 160 MG 120 DOSIS
8	CRESTOR 10 MG 28 COMPR	EFFICIB 500/1000 56 COMPR
9	EMCORCOR COR 2,5 MG 28 COMPR	ACCU-CHECK AVIVA 50 TIRES
10	ZOLPIDEM CINFA 10 MG 28 COMPR	EZETROL 10 CPR (F)
11	SIKENFORM BARRITA	SYMBICORT 320 MG 60 DOSIS
12	ACETILCISTEINA TEVA 600 MG 20 COMPR	NEXIUM 40 MG 28 COMPR
13	ARNICA MONTANA 9CH GRANULES BOIRON (F)	CRESTOR 20 MG 28 COMPR
14	AZITROMICINA TEVA 500 MG 3 COMPR	CIALIS 20 MG 4 COMPR
15	ATORVASTATINA TEVA 20 MG 28 COMPR	FORSTEO 20 MCG STYLO (F)
16	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	OMEPRAZOL 20 MG 28 COMPR
17	VENTOLIN INHAL 100 MCG	VARIVAX SER (F)
18	AAS 100 MG 30 COMPR	XARELTO 10 MG 28 COMPR
19	EFFERALGAN 1 G 40 COMPR EF	
20	STAPHYSAGRIA 30 CH GRANULES BOIRON (F)	

GRUP DE FARMÀCIES CÈNTRIQÜES ANDORRA LA VELLA		
	ARTICLES MÉS VENUTS PER UNITATS	ARTICLES MÉS VENUTS PER IMPORT
1	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 CAPS POT	XENICAL 84 CAPS (F)
2	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)
3	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)	OSTEOBIFLEX 150+30 TABLETS (USA)
4	ASPIRINE OBERLIN VIT C 500 MG CPR EFF BT 30 (F)	PREVENAR 13 VAC SER (F)
5	PARACETAMOL CINFA 1G 40 COMPR	EPA PLUS+ MAGNESIO POLVO
6	FLUOCARIL 250 DUPLO 2 X 125 ML	VARIVAX VAC SER (F)
7	SAINT BERNARD BAUME 100 G (F)	ACCUCHECK AVIVA TIRAS REACTIVAS 50
8	ASPIRINE DU RHONE 500 MG CPR BT 50 (F)	ORTHONAT HYALUROTROP 90 GELULES (F)
9	MUSTELA BB LAIT 750 ML LOT 2 U (F)	BEXSERO VAC SER (F)
10	EFFERALGAN 1 G 40 COMPR EFERV	DR. SCHOLL LIMA ELECTRONICA
11	ENANTYUM 25 MG 20 COMPR	XLS XANTIGEN 90 GELULES (F)
12	ATORVASTITNA CINFA 10 MG 28 COMPR	CEENU 40 MG 20 CAPS (D)
13	KLORANE SHAMPOING 400 ML LOT 2 (F)	SOMATOLINE TRAT NUIT 400ML (F)
14	ADIRO 100 MG 30 COMPR	LIERAC PREMIUM CR 50 ML (F)
15	OSTEOBIFLEX TRIPLE 150 + 30 TABLETS (USA)	EFFICIB 50 MG 100 MG 56 CPR (F)
16	FLUMIL 600 MG 20 COMPR	ROTATEQ VAC ORAL (F)
17	MUSTELA BB CRÈME CHANGE LOT 2 U (F)	EPA PLUS POLVO
18	PHYSIODOSE GILBERT SOL NASAL 5 ML BT 40 (F)	CIALIS 20 MG 8 CPR
19	FERVEX SACHETS ADULTE BT 8 (F)	DEANXIT 100 FILMTABLET (D)
20	DALSY 2% 100 MG/ML SUSP	MUSTELA BB LAIT 750 ML LOT 2 (F)
FARMÀCIA A SANTA COLOMA		
	PRODUCTES MÉS VENUTS PER UNITATS	PRODUCTES MÉS VENUTS PER IMPORT
1	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 COMPR	EFFICIB 500 MG/1000MG 56 COMPR
2	SERUM DE YERSIN 9CH DOS GLOB BOIRON (F)	PREVENAR SER (F)
3	THYMULINE 9CH DOSE GLOB BOIRON (F)	HYALUSERUM A/AGE VISAGE (F)
4	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	INNOHEP 14.000 UI/0,7 ML SER SC (F)
5	ICO JERINGA INSULINA U100 1 16 0,5 ML	SAIZEN 20 MG INY
6	OLIGOSOL CU-OR-AG FLACON 60 ML (F)	SILDENAFILO TEVA 100 MG 8 COMPR
7	PARACETAMOL CINFA 1 G 40 COMPR	FORSTEO 20 MCG 1 PLUMA PRECARG
8	COCOWELL 330 ML	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)
9	ATORVASTATINA CINFA 10 MG 28 COMPR	CRESTOR 10 MG 28 CPR (F)
10	FORTASEC 20 CAPSULAS	CLEXANE 40 MG 10 JERINGAS
11	FLUMIL FORTE 600 MG 20 COMPR EF	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 COMPR
12	AAS 100 MG 30 COMPR	VARIVAX SER (F)
13	ADIRO 100 MG 30 COMPR	WELEDA COMPLEXE 816 CP 30 G (F)
14	ENANTYUM 25 MG 20 COMPR	
15	POLYSILANE UPSA GEL SACHETS BT 12 (F)	
16	SIMVASTATINA CINFA EFG 10 NG 28 COMPR	
17	LAMALINE SUPP BT 10 (F)	
18	OLIGOSOL CUIVRE AMP 2 ML BT 28 (F)	
19	NOCTAMID 2 MG 20 COMPR	

FARMÀCIA A ANDORRA LA VELLA		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	PRODUCTES MÉS VENUTS PER IMPORT
1	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 COMPR	NUTROPINAQ 10 MG/2ML CART SC 3 (UK)
2	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	MIMPARA 90 MG CPR 28 (F)
3	FERVEX ETAT GRIPPAL ADULTES SACHETS 8 (F)	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)
4	ASPIRINA VIT C OBERLIN CPR EFF BT30 (F)	VARIVAX SER (F)
5	PARACETAMOL CINFA 1 G 40 COMPR	APOKINON 5 MG/ML AMP SC 10 ML 10
6	EFFERALGAN 1 G 40 COMPR EFERV	ACCU-CHECK AVIVA 50 TIRES
7	OROKEN 100 MG /5 ML ENF PORDRE SUSP 40 ML (F)	PREVENAR 13 SER (F)
8	ADIRO 100 MG 30 COMPR	DECAPEPTYL TRIMESTRAL 11,25 NG INY
9	OSCILLOCOCCINUM 30 DOSES (F)	SAIZEN 8 MG /ML 1 CARTUCHO
10	POLYSILANE UPSA GEL SACHETS BT12 (F)	RISPERDAL CONSTA 25 MG VIAL
11	ZALDIAR 37,5 MG/325 MG 20 COMPR	NARDIL 15 MG 100 TABLETS (UK)
12	BAUME SAINT BERNARD 100 G TUB (F)	BEXSERO SER (F)
13	ZITROMAX SUSP ORAL 30 ML	PLUSVENT ACCUHALER 50/500 MCG 60 DOSI
14	ATURGYL SUSP NAS 15 ML (F)	VICTOZA 6 MG/ML STYLO SC 2 (F)
15	ATORVASTATINA CINFA 10 MG 28 COMPR	SYMBICORT FORTE TURBOH 320/ 9 60 DOSI
16	HEXATRIONE 2% AMP 1 (F)	SYMBICORT TURBOH 160/4,5 120 DOSIS
17	OPHTASILOXANE COLLYRE 10 ML (F)	PARIET 20 MG 28 COMPR
19	SIMVASTATINA CINFA 10 MG EFG 28 COMPR	EPAPLUS COL+HIAL+MG-VIT LIMON POLVO
20	VOLTARENE EMULGEM 1% GEL TU 50 G (F)	MELATONIN UNIVERSAL 5 MG 120 CAPS (USA)
21	VITAMINE C UPSA 1000 MG CPR EFF BT 20 (F)	HEXATRIONE 2% AMP BT 1 (F)
FARMÀCIA AL POBLE DE SANT JULIÀ DE LÒRIA		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	
1	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 CAPS	
2	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	
3	AAS 100 MG COMPR	
4	SIMVASTATINA DAVUR 10 MG 28 COMPR	
5	NOLOTIL 20 CAPS	
6	PARAPRES PLUS 16 MG/12,5 MG 28 COMPR	
7	PARACETAMOL CINFA 1 G 40 COMPR	
8	NOCTAMID 2 MG 20 COMPR	
9	PARIET 20 MG 28 CAPS	
10	ATORVASTATINA CINFA 28 COMPR	
FARMÀCIA AL POBLE DE SANT JULIÀ DE LÒRIA		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	
1	OMEPRAZOL 20 MG 28 CAPS	
2	IBUPROFENO 600 MG 40 COMPR	
3	PARACETAMOL 1 G 40 COMPR	
4	SAINT BERNARD BAUME 100 G (F)	
5	NOLOTIL 20 CAPS	
6	NOCTAMID 2 MG 20 COMPR	
7	ENANTYUM 25 MG 20 COMPR	
8	SIMVASTATINA 10 MG 28 COMPR	
9	FLUMIL FUERTE 600 MG 20 COMPR EFERV	
10	ZALDIAR 20 CAPS	

FARMÀCIA EN CENTRE COMERCIAL A SANT JULIÀ DE LÒRIA		
	ARTICLES MÉS VENUTS PER UNITATS	ARTICLES MÉS VENUTS PER IMPORT
1	IBUPROFENO CINFA 600 MG 40 COMPR	OSCILLOCOCCINUM 6 DOSES LOT DE 6 U (F)
2	ASPIRINE OBERLIN 500 MG VIT C COMPR EFF BT 30 (F)	XENICAL 120 MG 84 CAPS (F)
3	BAUME SAINT BERNARD 100 G 2 U (F)	PH5 EUCERIN LOCIÓN 1 L
4	OSCILLOCOCCINUM 6 DOSES PACK 6 (F)	BAUME SAINT BERNARD 100 G PACK 2U (F)
5	IBUPROFENO PENSA 600 MG 40 COMPR	SOMATOLINE AMINCISSANT INTENSIF NUIT 10 400 ML (F)
6	PH5 EUCERIN LOCIÓN 1 L	OSTEOBIFLEX TRIPLE 150 + 30 CAPS (USA)
7	LACER GINGILACER PASTA DENT 150 ML LOT 2	SCHOLL VELVET DIAMOND LIMA ELECTRONICA
8	HERMESETAS ORIGINAL 2500 COMP (CH)	FISIOCREM CREMA 250 G
9	ACTRON COMPR EFF BT 30	EPA PLUS COL+ HIALUR+ MAG LIM 332 G
10	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 CAPS	LACER GINGILACER PASTA DENT 150 ML LOT 2
11	GELOCATIL 1 G 12 COMPR	ASPIRINE OBERLIN 500 MG VIT C COMP EFF BT 30 (F)
12	OLIGOSOL CUIVRE-OR ARGENT FL 60 ML (F)	AVENE SOLAIRE CRÈME TEINTÉE 50 ML (F)
13	VOLTADOL FORTE 23,3 MG/G GEL 50 G	AGIOLAX 1KG (CH)
14	AVENE SOLAIRE SPF 50+ CRÈME TEINTÉE 50 ML (F)	FLUOCARIL 250 125 ML LOT 4U
15	TIGER BALM VERMELL 30 G (SINGAPUR)	INNEOV DENSITOLGY 180 GELULES 3 MOIS (F)
16	ESPIDIFEN 600 MG EFG 40 SOBRES MENTA	ENDOCARE TENSAGE CREAM 50 ML
17	PARACETAMOL PENSA 1G 40 COMPR	MELATONIN SOURCE NATURAL 5 MG 120 TABLETS (USA)
18	ASPIRINE UPSA 500 MG COMP EFF BT 20 (F)	ACTRON CPR EFF BT 30 (F)
19	SALONPASS 40 PARCHES (JAPÓ)	SEBAMED EMULSION 1000ML
20	FISIOCREM CREMA 250 G	
GRUP DE FARMÀCIES CÈNTRIQVES ESCALDES-ENGORDANY		
	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER UNITATS	MEDICAMENTS MÉS VENUTS PER IMPORT
1	SAINT BERNARD BAUME 100 G (F)	CIALIS 20 MG 8 TABLETS (TK)
2	ASPIRINE OBERLIN VIT C 500 MG CPR EFF BT 30 (F)	XENICAL 120 MG 42 GELULES (F)
3	IBUPROFENO 600 MG 40 COMPR	VARIVAX VAC VARIC SER (F)
4	OMEPRAZOL 20 MG 28 COMPR FLACÓ	OSTEOBIFLEX TRIPLE 150 + 50 CAPS (USA)
5	ASPIRINE DU RHONE 500 MG 50 CPR (F)	SAINT BERNARD BAUME 100G (F)
6	PARACETAMOL 1G 40 COMPR	PREVENAR 13 VAC SUSP INJ (F)
7	DEXERYL CRÈME DERM TB 250 G (F)	NATROL MELATONIN 3 MG 240 TABLETS (USA)
8	HUMEX RHUME J/N 16 CPR (F)	ROTATEQ VAC SOL BUU UNIDOS 2 ML (F)
9	VARIVAX VAC VARIC SER (F)	ASPIRINE OBERLIN VIT C 500 MG CPR EFF BT 30 (F)
10	OMEPRAZOL 20 MG 28 COMPR FLACÓ	

FARMÀCIA DE BARRI A ESCALDES-ENGORDANY		
	ARTICLES MÉS VENUTS PER UNITATS	ARTICLES MÉS VENUTS PER PREUw
1	OMEPRAZOL CINFA 20 MG 28 CAPS	GENOTONORM MINIQWICK 1,4 MG 7 VIALES
2	ZANZI DELICE BATON REGLISE (F)	SOMATULINA 30 MG 1 VIAL
3	OMEPRAZOL STADA EFG 20 MG 28 CAPS	FORSTEO 20 MCG UNA PLUMA
4	AGUA BIDESTILADA SERRA 1X5ML	TIRAS REACTIVAS ACCU-CHECK AVIVA 50 UNI
5	DINADAX SAPIENS BARRITA 60	GENOTONORM MINIQWICK 1,2 MG 7 VIALES
6	ENANTYUM 25 MG 20 COMP	SYMBICORT FORTE TURBUHALER
7	ATORVASTATINA CINFA EFG 10 MG 28 COMP	XARELTO 20 MG 28 COMP
8	IBUPROFENO CINFA EFG 600 MG 40 COMP	VICTOZA 6MG/ML 2 PLUMAS
9	ALPRAZOLAM CINFA EFG 0.25 MG 30 COMP	PARIET 20 MG 28 COMP
10	ADIRO 100 MG 30 COMP	GENOTONORM MINIQWICK 1 MG 7 VIALES
11	ATORVASTATINA CINFA EFG 20 MG 28 COMP	ADVAGRAF 1 MG 60 COMP
12	ZALDIAR 20 COMPRIMIDOS	EZETROL 10 MG 28 COMP
13	NOLOTIL 20 CAPS	CRESTOR 10 MG 28 COMP
14	NEOBRUFEN 600 MG 40 COMP	SINGULAIR 10 MG 28 COMP
15	ASTUDAL 5 MG 30 COMP	SYMBICORT TURBUHALER 160/4,5
16	PARIET 20 MG 28 COMP	XARELTO 15 MG 28 COMP
17	SINGULAIR 10 MG 28 COMP	BEXSERO VACCIN (F)
18	CRESTOR 5 MG 28 COMP	RAPAMUNE 1 MG 100 COMP
19	EFFERALGAN 1 G 40 COMP EFERV	CRESTOR 5 MG 28 COMP
20	NOCTAMID 2 MG 20 COMP	MIMPARA 30 MG 28 COMP (F)
21	IBUPROFENO STADA EFG 600 MG 40 COMP	INSULINA LANTUS SOLOSTAR 100 UI
22	EMCONCOR COR 2,5 MG 28 COMP	PROLIA 60 MG 1 JERINGA
23	AAS 100 MG 30 COMP	CLEXANE 40 MG 10 JERINGAS
24	CRESTOR 10 MG 28 COMP	
25	ZOLPIDEM 10 MG 30 COMP	

